

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE
ETKİLERİ

HAZIRLAYAN
OSMAN ÖZKOÇ

DANIŞMAN
PROF. DR. GÜROL ÖZCÜRE

YÜKSEK LİSANS TEZİ


ORDU 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Osman Özkoç'un hazırladığı "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri" başlıklı tez 10/01/2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Güröl ÖZCÜRE	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Doç. Dr. Seval MUTLU ÇAMOĞLU	Ordu Üniversitesi	
	: Doç. Dr. Selahattin KAYNAK	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	

ONAY


08/01/2019
Prof. Dr. Neşip Fazıl DURU
Enstitü Müdürü

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans Yeterlik tezi olarak savunduğum "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların "Kaynakça" bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10 / 01 / 2019


Osman ÖZKOÇ
10530200005

ÖZET

ÖZKOÇ OSMAN

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ordu, 2019

Küreselleşen ve her geçen gün sınırların daha da kaldırıldığı dünyamızda uluslararası ticaretin önünde yer alan engellerin kaldırılması, bazı kısıtlamaların kaldırılarak hızlanması ve pazar büyüklüklerinin artırılması isteği ekonomik bütünleşme hareketlerine yol açmıştır. Ülkeler arasında yapılan bazı işbirliği ve ticaret anlaşmaları sayesinde, bu ülkeler üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları ürünleri uluslararası pazarlara daha kolay ulaştırabilecekler ve böylelikle uluslar arası bütünleşmenin ve ticaretin gelişmesi sağlanacaktır. Bu kapsamda kurulan gümrük birlikleri sayesinde düşük maliyetli, kolay ve daha hızlı dış ticaret mümkün hale gelmektedir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında, geçmişi 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ve 1970 yılındaki Katma Protokol'e dayanan ve 6 Mart 1995'te imzalanarak 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile gerçekleştirilen Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile hedeflediği tam üyeliğe yaklaşmasını sağlayan en önemli adımlardan birisi olmuştur. Türkiye ve AB arasında alınan bu Gümrük Birliği kararının en dikkat çeken tarafı, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne giren bir ülke olmasıdır. Tez çalışması kapsamında, öncelikle, tarihsel bir perspektifte Gümrük Birliği'nin nasıl gerçekleştirildiği ve Türkiye ekonomisini nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır. Tezin diğer bölümlerinde, öncelikle bütünleşme modelleri teorik olarak incelenmiş ve bir bütünleşme modeli olan Gümrük Birliği ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Gümrük Birliği'nin yol açtığı statik ve dinamik etkilerinin incelenmesi sonrasında ise Türkiye'nin Avrupa Birliği bütünleşmesi konusundaki tarihsel süreç ele alınarak Gümrük Birliği'nin getirmiş olduğu statik ve dinamik etkilerin Türkiye ekonomisini ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı olarak ne şekilde etkilediği araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri, Ekonomik Bütünleşme, Gümrük Birliği, Gümrük Birliği'nin Statik ve Dinamik Etkileri*

ABSTRACT

ÖZKOÇ OSMAN

EFFECTS OF THE CUSTOM UNION ON TURKEY'S ECONOMY

Master's Thesis

Ordu, 2019

In our world which is globalized and the borders have been removed more and more every day, the removal of the obstacles in front of international trade, the acceleration of some restrictions and increasing the size of the market have led to economic integration movements. Some cooperation and trade agreements between countries, these countries will be able to deliver products with comparative advantage to international markets more easily and thus, international integration and trade will be improved. The customs unions established within this scope, low-cost, easy and faster foreign trade becomes possible. Between the European Union and Turkey, signed in 1963 the Ankara Agreement, and based on the Additional Protocol in 1970 and 6 March 1995, which entered into signed 01.01.1996 into force on 1/95 of the Association Council Decision (ACD) Customs Union conducted through Turkey has become one of the most important steps that allow it to approach its full membership with the European Union. The most prominent part of the Customs Union between Turkey and the EU decision, Turkey's EU country is a full member without entering the Customs Union. In the thesis, firstly, a historical perspective on how it is conducted and Turkey Customs Union seeks an answer to the question of how it affects the economy. In the other parts of the thesis, first of all the integration models are examined theoretically and the Customs Union, which is an integration model, is explained in detail.

Key Words: *The European Union-Turkey Relations, Economic Integration, Customs Union, Static and Dynamic Effects of Customs Union*

ÖNSÖZ

İlerleyen teknoloji ile birlikte ulaşım ve iletişim altyapılarının gelişmesi ile birlikte ülkelerin kültürel ve sosyal açıdan etkileşimi artmış, bu alandaki farklılıkları büyük ölçüde azalmaya başlamıştır. Başta ekonomik açıdan gelişmişlik farkları da hızla kapanmaktadır. Gelişmekte olan Asya ülkeleri bu konuda diğer ülkelere de olumlu örnek oluşturmaktadır. Bunun yanında, azalan bu kültürel ve sosyal farklılıklar, ülkeler arasında benzer mal ve hizmetlere duyulan ihtiyaçları artırmış ve bu konuda dünya üzerinde küreselleşmenin de etkisiyle Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) gümrük vergilerini düşürmesi hem de Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), Şangay Beşlisi (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Çin, Tacikistan) gibi ekonomik bütünleşme (entegrasyon) hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, özellikle, sanayi malları başta olmak üzere dış ticaret artışına yol açarak malların serbest dolaşımının hızlanmasının da önünü açmıştır.

Türkiye kendi üretmiş olduğu sanayi malları, iş gücü piyasası ve hizmetler sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüklerini artırmak ve uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü kazanmak amacıyla, Avrupa Birliği'ne (AB) girmek için başvuruda bulunmuştur. Bu süreçte Gümrük Birliği'ne dahil olarak, başta AB üyesi ülkeler ile çeşitli gümrük vergisi indirimlerinin ve kotaların karşılıklı olarak kaldırılması konusunda anlaşma sağlamıştır. Bu tez çalışmasında, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirmiş olduğu Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisini ne şekilde etkilediği ve başarılı olup olmadığı incelenecektir.

Öncelikle, tez konusunun belirlenmesinde ve araştırma süreçlerinde her zaman destek olan tez danışmanım Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE'ye, tez jürisi olarak sağlamış oldukları katkılardan dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Selahattin KAYNAK ve Doç. Dr. Seval MUTLU ÇAMOĞLU'na ve yüksek lisans yapmam konusunda beni teşvik eden Prof. Dr. İbrahim ÖZKOÇ'a teşekkür ederim. Bu çalışmanın tamamlanması esnasında hep yanımda olan sevgili eşim Tutku'ya, motivasyon kaynağım olan biricik kızım Karen'e ve her konuda desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN AŞAMALARI.....	3
1.1. Ekonomik İş Birliği Antlaşmaları	6
1.2. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area)	7
1.3. Gümrük Birliği	8
1.4. Ortak Pazar.....	9
1.5. Ekonomik Birlik	9
1.6. Ekonomik ve Parasal Birlik	10
İKİNCİ BÖLÜM.....	12
2. GÜMRÜK BİRLİĞİ VE ETKİLERİ.....	12
2.1. Gümrük Birliği	12
2.2. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri.....	12
2.2.1. Dış Ticaret Üzerindeki Etkiler	14
2.2.2. Tüketim Eğilimine Etkiler	16
2.2.3. Üretim Eğilimine Etkileri	18
2.2.4. Ticaret Hadlerine Etkisi	18
2.3. Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri	20
2.3.1. Ölçek Ekonomileri Etkisi	21
2.3.2. Teknolojik İlerlemenin Yarattığı Etkiler	21
2.3.3. Rekabet Artışı Etkisi	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	23
3. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN AŞAMALARI	23
3.1. Paris Antlaşması, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT).....	23
3.2. Roma Antlaşması.....	24
3.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)	26
3.4. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom)	28

3.5. Brüksel (Füzyon) Antlaşması.....	28
3.6. Avrupa Tek Pazarı Sürecindeki Avrupa Tek Senedi.....	29
3.7. Maastricht Antlaşması	30
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	33
4. AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE GÜMRÜK BİRLİĞİ	33
4.1. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Gümrük Birliği'nin Tarihsel Gelişimi	33
4.2. Türkiye ile AB Arasında Gümrük Birliği'ne Giden Süreç	33
4.2.1. Ankara Antlaşması.....	34
4.2.2. Katma Protokol.....	35
4.2.3. 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Kararı)	37
4.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	37
4.3.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Statik Etkileri.....	38
4.3.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Statik Etkilerinin Değerlendirilmesi	55
4.3.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Dinamik Etkilerinin Değerlendirilmesi	56
4.4. Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi	58
4.5. Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye Katkıları	61
SONUÇ	63
KAYNAKÇA	69

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1982-2015 Brüt Dış Ticaret Hadleri	53
Şekil 2. AB ve Türkiye Arasında İhracat / İthalat Karşılama Oranı (%)	58
Şekil 3. İş Dünyası'nın Hizmet Sektörünün Gümrük Birliği'ne Dahili Hususunda Anketi.....	60
Şekil 4. Hizmet Sektörü Temsilcilerinin Hizmet Sektörünün Gümrük Birliği'ne Dahili Hususunda Anketi	60
Şekil 5. Sanayi Sektör Temsilcilerinin Hizmet Sektörünün Gümrük Birliği'ne Dahili Hususunda Anketi	61

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Ekonomik Bütünleşme Hareketleri ve Özellikleri.....	6
Tablo 2. Ükelere Göre Gümrük Birliğinin Ticaret Yaratıcı Etkisi.....	15
Tablo 3. Türkiye'nin Ekonomik Ülke Gruplarıyla Olan İhracatı	41
Tablo 4. Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat (Değer: Bin ABD \$).....	422
Tablo 5. Ülke Gruplarına Göre Yıllık İthalat (Değer: Bin ABD \$).....	42
Tablo 6. Türkiye'nin Toplam Dış Ticareti (ABD \$)	455
Tablo 7. Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (Milyon \$)	477
Tablo 8. Türkiye Toplam İhracatının Dağılımı (\$).....	499
Tablo 9. Türkiye Toplam İthalatının Dağılımı (\$).....	500
Tablo 10. Dış Ticaret Hadleri.....	54
Tablo 11. İhracat Miktar Endeks Rakamları.....	54
Tablo 12. İthalat Miktar Endeks Rakamları.....	55

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Ankara Antlaşması
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
EURATOM	: European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GB	: Gümrük Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı

KEİ	: Karadeniz İşbirliği Örgütü
KP	: Katma Protokol
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
OECC	: Organization For Economic Cooperation Committe (Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü)
OECD	: Organization For Economic Cooperation And Development (Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Teşkilatı)
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
OKK	: Ortaklık Konseyi Kararı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
WEF	: World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), ekonomik ve siyasi bütünleşme konusunun en başarılı ve en önemli örneğidir. Türkiye'nin de gerek siyasi gerekse ekonomik olarak bu Birlik'te yer almak istemesi hem coğrafi hem de diğere siyasi gelişmelere bağılı olarak gayet doğal bir tutumdur. Yıllardır süregelen sürüncemeli bir durum oluştursa da, Türkiye'nin AB ile "uzun ince bir yol ve meşakkatli bir süreç" olarak sürdürdüğü ilişkiler, AB'ye tam üye olamadan sadece Gümrük Birliği'ne (GB) dahil olması ile devam eden bir sürece dönüşmüştür.

GB beraberinde getirmiş olduğu başta dış ticaret olmak üzere, hukuksal ve idari alandaki etkileriyle ülkemizde birçok değışikliğe sebep olmuştur. Özellikle, ekonomik alanda dış ticaretin artması ve üretilen ürünlerin kalitesinin yükselmesi gibi olumlu etkiler yanında ülkenin sanayileşme atılımında istenen başarı düzeyinin yakalamaması ve cari açık sorununun oluşması gibi bazı olumsuzluklar da mevcuttur. GB süreci her ne kadar dış ticaret rakamlarından oluşan tablolarda beklenenden çok farklı değışikliklere neden olmamış gibi görünse de, yerli üretim ve sanayi şirketleri üzerinde yabancıların özellikle de AB'nin payının artması ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda ülkemizin üçüncü taraf olan ülkeler ile olan ticaret anlaşmaları yapması konusunda kısıtlayıcı olan Birlik, ülkemizi sadece AB ülkeleri ile ticaret yapmaya sevk edecek avantajlar tanımaktadır. Birliğin ülkemize sosyal ve ekonomik anlamda da bazı olumlu etkilerinin olduğu söylenebilir.

Tezimizin I. Bölümünde, Ekonomik İş Birliği Antlaşmaları, Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Areas), Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik, Ekonomik ve Parasal Birlik gibi ekonomik bütünleşme modelleri açıklanacaktır.

Tezimizin II. Bölümünde, "Gümrük Birliği ve Etkileri" konusu öncelikle ekonomik bütünleşme modellerinden birisi olan Gümrük Birliği'nin statik etkileri ortaya konularak açıklanacaktır. Statik etkilerden olan ticaret etkisi, tüketim eğilimi etkisi, üretim eğilimi etkisi ve ticaret hadlerine etkisi detaylıca işlendikten sonra Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri incelenecektir. Dinamik etkilerden olan ölçek ekonomileri, teknolojik ilerleme etkileri ve rekabet artışı etkisi açıklanacaktır.

Tezimizin III. Bölümünde, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişki ele alınacaktır. Avrupa Birliği oluşumunun süreçleri, tarihsel gelişimi ve geldiği

noktalar açıklanacak olup, Türkiye'nin bu süreçlere nasıl ve ne şekilde dahil olduğu ortaya konulacaktır. Ankara Antlaşması'nda Topluluğa tam üyelik hedefi ile başlayıp günümüzde geldiğimiz noktada yalnızca Gümrük Birliği'ne dahil oluşumuzun nedenleri incelenecektir. Yine aynı bölümde, Gümrük Birliği teorisinde yer alan statik ve dinamik etkilerin Türkiye ekonomisinde ne gibi değişimler oluşturduğu ele alınacaktır. Bu değişimler ve ortaya koymuş oldukları etkilerin değerlendirmeleri yapılacaktır. Gümrük Birliği'nin mevcut durumu ve neden güncellenmesi gerektiği de bu bölümde incelenecek olup, Türkiye'ye de olumlu ve olumsuz anlamda getirmiş oldukları araştırılacaktır.

Tüm bölümlerde elde edilen veriler tartışılacak olup ek olarak, GB'nin olumlu katkı sağladığını düşünenlerin görüşleri ve GB'nin olumsuz katkı sağladığını düşünenlerin görüşleri paylaşılarak yapılan genel değerlendirmeler, GB'nin neden güncellenmesi gerektiği ve Gümrük Birliği başarılı mı gibi konular sonuç bölümünde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN AŞAMALARI

“Entegrasyon” yani “bütünleşme”, Latince’den gelen bir kavramdır. Eskiden “yenilemek” anlamında kullanılan bu kelime, yıllar içerisinde “birleştirme ve bütünleşme” anlamına gelen bir anlama dönüşmüştür. Ekonomik bütünleşme (entegrasyon) şeklindeki ilk kullanımı ise 1947 yılında Avrupa’da olmuştur (Ertürk, 1998, s. 7).

Ekonomik bütünleşme (economic integration), ulusal ekonomiler açısından, uluslararası ekonomik ilişkilerde, dış ticaretin yol açtığı zarar görme oranını azaltmak için başvurulan tüm dış ticaret politikaları şeklinde tanımlanmaktadır. Karluk, ekonomik bütünleşmeyi (entegrasyonu); *“bütünleşme yolunda olan ülkelerin ekonomi politikalarında, mal ve hizmetlerin ülkeler arasında dolaşımına serbestlik sağlayıp, uluslararası ticarete zorluk teşkil eden gümrük vergilerinin, kotaların ve diğer tarife dışı engellerin kaldırılarak ortak bir pazarın kurulması”* şeklinde tanımlarken, Balassa ise; *“devletlerin bir araya gelerek aralarında gerçekleşen dış ticarete yaşanan ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik hazırlıkların yapılması ve uygulanan ekonomik politikalara yönelik ayrımcılık yapılmamasının sağlanmasıdır”* şeklinde tanımlamıştır. Daha geniş anlamda tanımlamak gerekirse ekonomik bütünleşme (entegrasyon); *“bütünleşme yolundaki ekonomilerde mal ve hizmetlere yönelik serbest dolaşımın sağlanması, ticari kısıtlamaların ortadan kaldırılarak bir ortak pazar yaratılması ve böylece üye ülkeler arasında bütünleşen ulusal ekonomiler ile daha büyük pazarlara yönelik ölçek ekonomisi kapasitesine ulaşmak ve büyük çapta üretimin kendilerine sağlayacağı fırsatlardan istifade etmek”* olarak tanımlanabilir (Erlat, 1980, s. 72).

Öte yandan, son dönemde, Dünyada hız kazanan küreselleşme (globalleşme) olgusu sonucunda, ülkeler bu hareketin neden olduğu yoğun rekabet ortamında kendilerini koruyabilmek amacıyla, bölgelerinde ki diğer ülkeler ile işbirliği yoluna giderek, bütünleşme sürecini hızlandırabilmek için değişik zaman dilimlerinde ekonomik politika geliştirme arayışlarına girmişlerdir (Ertürk, 1998, s. 8).

İktisatçılar tarafından ekonomik bütünleşmenin (entegrasyon) tanımlanmasında çeşitli farklı söylemler bulunmakla birlikte birçok uzmanın ortak görüşlerine göre mutabakat sağlanan üç unsur olarak, ekonomik bütünleşmenin (entegrasyon) iş bölümü temeline dayanması, bütünleşmenin daha sonraki aşamasında önce mal ve hizmet ve diğer üretim faktörlerinin (emek ve sermaye) üye ülkeler arasında serbest dolaşımının sağlanması, yani, ekonomik bütünleşme kapsamında, ürün piyasalarında mal ve hizmetler ile üretim faktörleri piyasalarında emek ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanarak kaynakların dağılımı etkin hale getirmeyi sağlaması, yani, ekonomik koşulların eşit seviyeye getirilmesini sağlamasıdır (Kutlu, 2003).

Kısaca, ekonomik bütünleşme (entegrasyon) teorisi, bazı ülkelerin bir araya gelerek kümelenmesi ve kendi aralarındaki dış ticareti serbest hale getirecek politikalar izlemelerini ele alır. Ülkeler ekonomik bütünleşme (entegrasyon) ve işbirliklerine dahil olarak üretim kapasite miktarlarını, kaynaklarının etkin dağılımını ve sosyal refah düzeylerinin artmasını hedefler. Dolayısıyla, ekonomik bütünleşme hareketleri, siyasal olarak ta üye ülkeleri ekonomik yönden olduğu gibi birbirine bağımlı hale getirmektedir. Sanayileşme hareketleri yönünden ise, gelişmiş ülkelerin üretimde gerçekleşen hızlı artışa rağmen yerel pazarlarının yetersizliği nedeniyle, büyük ölçekte üretimin sağlayacağı maliyet düşüşleri nedeniyle ve uluslar arası rekabette büyük piyasa avantajı sağlayacak ekonomik birlikler oluşturularak pazarın büyütülmesine destek olurken, sanayileşme açısından, bütünleşme hareketine katılan az gelişmiş ülkeler için de yerel üretimlerini birleştirmek yoluyla sanayileşme oranlarını artırmaya gayret etmektedirler (Parasız, 1999, s. 165).

Büyük pazarları yaratmaya yönelik ölçek ekonomisi oluşturma ve sanayileşme hızındaki artış, kaynak verimliliğini artırarak, ekonomiye rekabetçilik kazandırır, teknolojiyi geliştirir ve dış ticarete yaşanan rekabeti arttırır. Yine, ekonomik bütünleşme (entegrasyon) hareketlerinin sağladığı bir diğer avantaj ise, üye ülkelerin ekonomik ve siyasal bütünleşmeye gitmeleriyle üçüncü ülkelere karşı dayanışma içerisinde olmak ve böylelikle uluslararası dış ticarete bütünleşmeye dahil olan ülkelerin daha kazançlı çıkmasını sağlayacak politikaların belirlenmesinde etkin rol oynamalarını sağlamaktadır.

Ekonomik bütünleşmeye giden süreçte, ülkeler için farklı farklı aşamalar bulunmaktadır. Çünkü, tüm devletlerin ekonomileri kendi iç koşullarına bağlı olarak ve birbirlerinden farklı gelişme süreçlerinde oluşmuşlardır. Ekonomik bütünleşme aşamaları olarak; 1. Ekonomik İşbirliği Bölgesi (Preferential Trading Agreement)", 2. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area), 3. Gümrük Birliği (Customs Union), 4. Ortak Pazar (Common Market), 5. Ekonomik Birlik (Economic Union) ve 6. Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic And Monetary Union) belirtilebilir.

Uzmanlar, bahse konu ekonomik bütünleşme aşamalarını değerlendirirken, bütünleşme aşamalarında uygulanan politikaları baz alarak; Ticari bütünleşme, faktörel bütünleşme, politik bütünleşme ve tam bütünleşme (entegrasyon) gibi ayrımlar yapmışlardır.

Ticari bütünleşme (entegrasyon); serbest ticaret bölgelerinde uygulanan ekonomik politikaları örnek alarak üye ülkelerin aralarındaki dış ticarete gümrük vergilerini azaltmalarını ya da tümden ortadan kaldırmalarını ele alır.

Faktörel bütünleşme (entegrasyon); üretim faktörleriyle ilgili (emek ve sermaye) bütünleşmenin (entegrasyonunun) daha sonraki aşamalarda yani, sadece malların serbest dolaşımını içeren gümrük birliğinin gerçekleştirilmesinden sonra, yani, ortak pazar aşamasında olan bütünleşme hareketi olarak kabul edilmekle birlikte, bütünleşmeye konu olan ülke ekonomileri arasında ürün piyasasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının yanında, üretim faktörleri piyasasının da (emek ve sermaye) bütünleşme (entegrasyon) dahilinde değerlendirilmesini öngörür (Özcüre, 2010).

Siyasi Birlik; ekonomik birlik aşamasında olduğu gibi üye ülke ekonomileri tam olarak birleşir ve üye ülkeler tek bir federal devlet yönetimini siyasal birleşme yoluyla gerçekleştirirler. Tam bütünleşme (entegrasyon) şeklinde; üye ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve parasal birlik tam olarak sağlanarak siyasal birlik sağlanır.

Ekonomik bütünleşmeler uygulamada iki şekilde gerçekleştirilebilir. Bunlar:

- Bir ülke sınırları içindeki farklı bölgelerin ekonomik bütünleşmesi,

• Farklı ülkelerin bir bölge içinde birleşmelerini amaçlayan ekonomik bütünleşmeler.

Avrupa'nın yeniden inşa edildiği 2. Dünya Savaşı'nın sonrası için oluşturulan bazı uluslararası ekonomik kuruluşlar, uluslararası ekonomik bütünleşmelerin (entegrasyonların) ilk örnekleridir. Ekonomik entegrasyon şekilleri ve özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Ekonomik Bütünleşme Hareketleri ve Özellikleri

Ekonomik Bütünleşme Şekilleri	Üyeler Arası Serbest Ticaret	Ortalama Gümrük Tarifesi	Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı	Ekonomi Politikalarında Uyum
Serbest Ticaret Bölgesi	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Gümrük Birliği	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Ortak Pazar	Evet	Evet	Evet	Hayır
Ticari Birlik	Evet	Evet	Evet	Hayır
Ekonomik ve Parasal Birlik	Evet	Evet	Evet	Evet

Kaynak: Yalçınkaya, 1997, s. 415.

1.1. Ekonomik İş Birliği Antlaşmaları

Ekonomik bütünleşme (entegrasyon) şekilleri arasında kapsam yönünden en düşük uygulama şekli olan ekonomik bütünleşme (entegrasyon) modelidir. Bu modelde, anlaşma konusunda uzlaşma sağlamış olan devletler, karşılıklı anlaşma sağlamış oldukları bazı malların üzerinde bulunan gümrük vergilerini indirir ya da tamamen ortadan kaldırırlar. Ekonomik iş birliği anlaşmasında ki temel amaç, taraflar arasındaki ticaretin oranını artırmak, uluslararası yaşanan bazı zorluk ve kısıtlamaları ortadan kaldırarak bu alandaki kontrolleri asgari düzeye çekmektir. Söz konusu ekonomik bütünleşme şekline örnek olarak, Karadeniz havzasındaki ülkelerin ekonomik işbirliği hedefleyen ve 25.06.1992 tarihinde

imzalanan bir antlaşma ile İstanbul'da kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) gösterilebilir.

1.2. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area)

Serbest ticaret bölgesi; üye ülkeler genelinde geçerli olan ekonomi, dış ticaret ve mali alanlarda uygulanan hukuksal ve yönetsel kısıtlama ve düzenlemelerin kısmen uygulandığı ya da hiç uygulanmadığı, üretim ve ticari faaliyetlerin kapsamlı desteklemelere ve özendirilmelere tabi tutulduğu ve genellikle bir ülkenin diğer bölgelerinden bazen ayrı tutulan yerlerdir.

Serbest ticaret bölgesi, bölgeye dahil ülkeler arasında, malların ticaretine yönelik koyulan tarifeler ve kotalar gibi kısıtlamaları ortadan kaldırarak, malların serbest dolaşımını kolaylaştıran bir anlaşmadır. Serbest ticaret bölgesi üyeleri, üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde kendi menfaatleri doğrultusunda hareket edebilmektedirler. Yani, diğer ülkelerle olan ticaretlerinde kendi gümrük vergisi oranlarını belirleyerek uygulayabilme serbestisine sahiptirler (Ertürk, 1998, s. 144).

Bu tür bütünleşme hareketine katılan ülkeler, üretim faktörlerinin, faktör piyasasında serbest dolaşımına da izin vermemektedirler. Yine, tüm ekonomik ve parasal politikaların uyumlulaştırılması gerekmemektedir. Serbest Ticaret Bölgeleri'nde üçüncü ülkelere karşı her ülkenin kendi içinde belirlediği ekonomi politikaları uygulanmaktadır. Uluslararası anlamda Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) bütünleşmeleri (entegrasyonlar) bu aşama için verilebilecek örneklerin başında gelmektedir.

Uluslar arası serbest ticaret bölgeleri dışında, ülkelerin kendi ulusal sınırları içinde de serbest bölgeler (free zones) oluşturularak dış ticaret açısından vergisiz bölgeler oluşturulabilmektedir. Bu kapsamda, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu hükümleri çerçevesinde ülkemizde kurulan ve işletilen çok sayıda serbest bölge bulunmaktadır. İhraç edilmeye hazırlanmak üzere yapılacak yatırımları ve sanayicileri destekleyerek üretimi desteklemek, yurt dışından ülke içine gelebilecek potansiyel yabancı yatırımları ve teknolojik ürün, makine ve teçhizat girdilerini arttırmak, ülke içinde bulunan firmaları dış ticaret özellikle ihraç

edilebilecek ürün üretimi konusunda desteklemektir. Kuruldukları ekonomilerine getirmiş oldukları faydalarla birlikte, dış ticaret giriş yapabilecek potansiyeldeki şirketlere üst düzey yatırım ortamı sunmakta olan serbest ticaret bölgeleri, ülkemizde lojistik merkezleri olarak da önem arz etmektedir.

1.3. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği (Customs Union) tanım itibariyle taraf ülkelerin dış ticaret tarifeler ve eş değer önlemlerden müstesna olarak dış ticaretin gerçekleştirilmesi ve taraf ülkelerin, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifelerini (OGT) benimsedikleri bütünleşme hareketidir (Ertürk, 1998, s. 10).

Gümrük Birliği'ne üye olan ülkeler arasında ticareti yapılmakta olan malların serbestçe dolaşımı sağlanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, GB üyesi ülkeler serbest ticaretin yapılmasını temin etmek üzere ortak rekabet koşulları ile ortak ticari politikaların oluşturulması hususlarının ön plana çıkarılması halinde Birliğe üye olan ülkeler, serbest rekabet piyasasında, eşit şartlarda üretim ve ticari faaliyetler gösterebilecektir. Günümüz dünya ekonomik ortamında yaşanan çeşitli gelişmelere uygun olarak klasik tanımlamasının dışında daha kapsamlı bir anlamda incelenmesi gerekirse, taraflar arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen gümrük vergileri ve tarife dışı engellerin kaldırılması yoluyla bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını sağlayan Serbest Ticaret Antlaşması'ndan farklı olarak Gümrük Birliği, üçüncü ülkelere de ortak gümrük tarifesi uygulanması kuralını benimsemiştir.

Gümrük Birliği'nin tarihte en fazla uygulanan bütünleşme (entegrasyon) şekli olmasındaki etken Avrupa Birliği'nin de öncelikle bir gümrük birliği olmasıdır. Avrupa Birliği'nde yaşanan değişimler üye ülkeler arası bütünleşme (entegrasyon) kuramının temelini oluşturan Gümrük Birliği'nin diğer bütünleşme şekillerini kapsayacak şekilde genişletilmesine sebebiyet vermiştir. Gümrük Birliği'nin ekonomik bütünleşme sürecinin serbest ticaret bölgelerine göre daha geniş kapsamlı ve daha ileri olmasının sebebi, serbest ticaret bölgelerinde uygulanan kuralların yanında GB'ye üye devletlerin serbest ticaret politikası izleme imkanlarının daraltılmasıdır.

Gümrük Birliği konusundaki esas gelişmeler 1950 yılından sonra görölmeye başlansa da geçmiş dönemlerde yapılmış bazı fiili uygulamalar bulunmaktadır. Tam ekonomik bütünleşmeye yönelmiş ve bu işlemleri gerçekleştirebilmiş olan geçmiş uygulamalara örnek olarak, Amerika'da Kuzey ve Güney birleşmesi, Alman devletçiklerinin bütünleşmesi ile oluşan Zollverein, İtalyan Birliği ve Benelüx Birliği verilebilir (Ertürk, 1998, s. 11).

1.4. Ortak Pazar

Ekonomik bütünleşmenin bir diğer modeli olan Ortak Pazar, Gümrük Birliği'nin getirmiş olduğu bütün kazanımlara ek olarak iş gücü, sermaye, yatırımcılar ve üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını kısıtlayan bütün etkenlerin ortadan kaldırılarak, birliğe üye olmayan devletlere yönelik ortak gümrük tarifelerinin uygulandığı bir bütünleşme şeklidir. Ortak Pazara taraf olan bir ülke sermayesi için en faydalı faaliyet alanına yönelmek serbestleştirilirken, iş gücü de üye ülkeler arasında serbestçe dolaşarak beceri ve uzmanlık alanlarına göre iş ve ücret elde etme fırsatı bulabilmektedir. Gerek mal ve hizmet pazarlarında gerekse üretim pazarlarında serbest dolaşımın uygulanması, ortak pazar içinde fiyatların dengelenmesini ve kaynakların verimli olarak kullanılmasını sağlayacak olup, Ortak pazarın modeline verilebilecek en iyi örnek örneği Avrupa Birliği'dir.

1.5. Ekonomik Birlik

Ekonomik birlik, üye ülke ekonomilerinin tam olarak bütünleştirilmesi olarak tanımlanmakla birlikte bütünleşmenin (entegrasyonun) bir diğer unsuru olan Ortak Pazara ek olarak bazı farklılıklar ortaya koymaktadır. Ekonomik birlik, uygulanmakta olan sosyal politikalar, para birimleri ve ülke ekonomilerinin içerisinde yer alan kurum ve kuruluşların bütünleştirilmesini öngörmektedir. Ortak para birimi, merkez bankası ve bütünleştirilmiş mali sistem ile ortak dış ticaret politikalarının uyumlaştırılması hususları ekonomik birliğin temelini oluşturmaktadır.

Tüm faktörler ve malların bulunduğu piyasalarda oluşturulması kurgulanan bütünleşme için yalnızca gümrük kota ve tarifelerinde uygulanmakta olan engellerin ortadan kaldırılması veya iş gücü ve sermaye dolaşım serbestisinin

uygulanması yoluyla gerçekleştirilememektedir. Birliğe üye ülkelerin inisiyatifinde bulunan şartlardan, vergi ve teşvik politikalarına, denetim standartlarından, kanun çıkartmaya kadar uzanan, bu modellere engel teşkil edecek siyasi araç bulunmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, uluslararası ölçekte etki oluşturabilecek çevre sorunları konularında ortak tutum sağlanması, uluslararası kaynakların aktif hale getirilmesini icap eden büyük çaplı bilimsel araştırmalar ve teknoloji araştırmaları konularında ortak hareket edilmesi, topluluk içinde yaşanan veya yaşanması muhtemel rekabete uygun olmayan veya tekelleşme sonucu doğurabilecek uygulamalara engel olmayı sağlayacak konularda işbirliğine gidilmesi gibi bazı alanlarda tam uyuma geçilmesi gerekmektedir.

Maastricht Anlaşmasından sonra AB, özellikle birliğe üye ülkeler arasında yapılacak olan mal, iş gücü, sermaye ve hizmetlerin dolaşım serbestliğini sağlaması ayrıca ekonomi ve para serbest dolaşımını sağlamasıyla ilgili politikalarını uyumlu şekle getirebilmek için göstermiş olduğu ilerlemeler ile ekonomik birlik yönünde ilerleyen bir topluluk olduğu söylenebilir (Özcüre, 2014, s. 265).

1.6. Ekonomik ve Parasal Birlik

Ekonomik ve parasal birlik, diğer birlik modellerinden farklı olarak ülkelere ait milli ekonomik bağımsızlığın geniş kapsamda kaldırılarak bunun yerine uluslar üstü bir otoritenin yer almasının sağlanmasıdır. Birlik üyesi olan devletlerin para birimleri arasında karşılıklı olarak sabit kur uygulaması olmakla birlikte, üyeler arasında ulusal para ve maliye politikaları uyumlulaştırılmaktadır. Ekonomik ve parasal anlamda yaşanan gelişmeler ve politikaların karşılıklı olarak etkileşimi söz konusu olduğundan, ekonomik bütünleşmenin sağlıklı sürdürülebilmesi için ekonomik ve parasal unsurlar arasında uygun bir denge sağlanması gerekir. Üye ülkeler arasında mal, hizmet ve iş gücü hareket serbestilerinin önündeki engellerin kaldırılması ekonomik bütünleşme için yeterli olmasına rağmen, tam bütünleşme için parasal birlik ve siyasal bütünleşme şarttır. Çünkü ekonomik ve parasal bütünleşmede sadece piyasaların kaynaşmasını ve sürekliliğini sağlamanın yanı sıra para ve finans piyasalarının büyümesini engellemeyecek ve hatta teşvik edecek şekilde uyumlu hale getirilmesi gerekli görülmektedir.

Parasal bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için gereken sürecin aşamaları;

- Topluluğa üye devletlerin arasında uygulanan döviz kurlarında birliğin kurulması,
- Birlik içinde sermayenin serbest dolaşımını engelleyebilecek olası tüm faktörlerin ortadan kaldırılması,
- Topluluğa üye devletlerin ekonomi politikalarında eşgüdümün sağlanması,
- Ortak olarak kurulacak rezerv fonu ile para basma ve tedavülden kaldırma yetkisi olan ortak bir Merkez Bankası'nın kurulması,
- Ortak para biriminin onaylanarak kullanıma girmesi,

olarak tanımlanabilir (Özcüre, 2016, s. 143).

Parasal birliğin bir sonraki aşaması aktif ekonomik faaliyet gösteren devletlerin, para birimlerini sabit kurlarla karşılıklı olarak bağlamalarından sonra ortak para ve ortak merkez bankasına geçilmesidir. Parasal birlikte, devletler bağımsız para politikası izleme imkanlarını kaybetmekte olup, Avrupa'nın siyasi bütünleşmeden (entegrasyondan) hareketle parasal anlamda bütünleşmeyi ortaya koyabilmesi için, ekonomi alanında sağladığı bütünleşme ilerlemeleri (GB'nin kurulması, ortak pazarın uygulamaya konulması, vergisel anlamda dolaylı olarak uygulanan alanlarda politikaların uyumlaştırılması, finansal alanlarda ve hizmet sektöründeki gelişmeler) daha net biçimde görülebilmektedir. Böylelikle yaşanan bu gelişmelerin ardından Avrupa Topluluğu, Maastricht Anlaşması'nda öngörüldüğü şekilde bütün topluluk içerisinde ortak para politikasını yönetecek bir Avrupa Merkez Bankası düzenini kurmuş ve 01.01.1999 yılında başlamak üzere "Euro" adı verilen ortak para birimini kaydi para ve hesap birimi olarak kabul etmiştir. Planlanmış olan tarihe göre 2002 yılından itibaren milli paralar tamamen yürürlükten kalkmış ve tüm parasal uygulamalarda yalnızca "Euro" kullanılmaya başlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜMRÜK BİRLİĞİ VE ETKİLERİ

2.1. Gümrük Birliği

Avrupa Birliği'nin kurulmasının temelini oluşturan Roma Antlaşması'nın 2. maddesinde yer aldığı üzere; *“Bir Ortak Pazar tesisi ve üye devletlerin ekonomik politikalarının tedricen birbirine yaklaştırılması yoluyla Topluluk içinde ekonomik hayatın uyumlu bir şekilde gelişmesini, devamlı ve dengeli ekonomik gelişmeyi temin etmek”* amaç olarak belirlenmiştir. Antlaşmada bulunan sonraki maddede ise bu hedeflere erişebilmek için nelerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Öncelikle, Birliğe üye devletler arasında gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve dışarıya karşı ortak gümrük tarifesinin (OGT) uygulanması konusu vurgulanmıştır (Kabaalioğlu, 1996, s. 27).

Gümrük Birliği'ne üye olan ülkeler arasında bulunan ticareti zorlaştırıcı engeller kaldırılır ve aynı zamanda Birliğe dahil olmayan 3. ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi (OGT) (Common External Tariff-CET) uygulanır. Böylelikle, Birliğe dahil olan ülkeler arasındaki dış ticaret kolaylaşırken, Birliğe üye olmayan ülkelere karşı korumacı politikalar devam eder. Birliğin oluşturulmasının sonucunda, Birliğin ortaya çıkardığı bazı olumlu ekonomik etkiler ortaya çıkar. Bu etkiler statik ve dinamik etkiler olarak teoride adlandırılmaktadır.

2.2. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri

GB'nin statik etkileri kısa vadede görülen etkileri inceler. Statik etkiler ticaret hadleri ve kaynak dağılımı etkilerinden oluşmaktadır. GB etkilerinden ticaret hadleri üzerindeki etkiler ve kaynak dağılımı etkileri de kısa vadede görülen etkilerdir. Kaynak dağılımı etkisi üretime olan etkiler ve tüketime olan etkiler olarak ikiye ayrılır (Balkır, 2010, s. 360). Jacop Viner (1950) tarafından geliştirilen Gümrük Birlikleri teorisinin, statik etkiler bölümü, Gümrük Birliği'ne üye olan ülkelerdeki işgücü, sermaye stoku ve teknolojinin sabit olduğu varsayımı altında, üye ülkelerdeki kaynakların yeniden dağılmasına bağlı olarak değişen olumlu ticaret yaratıcı (trade creation) ve ticaret saptırıcı (trade diversification) etkiler ortaya çıkmaktadır (Çınar, 2004, s. 74).

Viner'in 1950 yılında yayınlanmış olan "The Customs Union Issue" adlı çalışmasında statik etkilerden, ticaret yaratma ve ticaret saptırıcı etkiler olarak bahsetmiştir. Nispeten pahalı olan yerli üretim ürünün başka bir birlik üyesi devletten gelen düşük fiyatlı ithalatla karşılaşması ticaret yaratma etkisi olarak tanımlanırken, GB dışarısından ithal edilen düşük fiyatlı ithalatı, birlik içindeki yüksek fiyatlı ithalatın karşılması ticaret saptırma etkisi şeklinde tanımlanmıştır. Ticaret yaratma etkisi ile birlikte yerli üretimde kullanılan pahalı kaynakların daha verimli alanlara aktarılması sağlanır. Ticaret saptırma etkisi ile de pahalı üretim yapan sektörlerde kaynak aktarımı meydana gelir. Özet olarak incelendiğinde, ticaret saptırma etkisi refahı azaltırken ticaret yaratma refah artışına neden olur. Viner, birbirine ters iki etki sonucunda meydana gelen etkiyi refah etkisi şeklinde tanımlamıştır. Bu etkiler detaylı olarak incelendiğinde birlik sonucu ithalat, ihracat, üretim, tüketim düzeylerindeki değişme ortaya çıkar. Gümrük birliği teorisi bazı ön şartların mevcut olması durumunda gümrük birliğinin refah artırıcı olacağını öne sürer. Bu şartlar arasından en öncelikli olanı, malın en verimli üreticisinin birlik dışında kalmamasıdır. İkincisi en önemli şart ise, birlik öncesinde uygulanmakta olan tarifeler yüksekse, birlik sonrasında ticaret yaratma etkisi de artacak olduğundan dolayı refahın da artması beklenir (Halıcıoğlu, 1996, s. 18).

Teknolojik ve ekonomik yapının değişmediğini varsayarak, gümrük birliği gibi ekonomik bir yapıya üye olan bir ülkenin ithal ettiği malların fiyatlarında değişiklikler olacaktır. Örnek olarak gümrük birliğine üye olan bir ülke gümrük birliği öncesi televizyon ithal ettiği bir başka ülke ile aynı birlik içerisindeyse, gümrük vergileri kalkacağından bu ithal ettiği televizyonu daha ucuza ithal edecektir.

Gümrük birliklerinin statik etkilerini kısaca tanımlayacak olursak: Teknolojik ve ekonomik yapının değişmediğini kabul ederek, üretim faktörlerinin yeniden dağıtılması ile ortaya çıkan sonuçlardır.

Gümrük birliğinin statik etkileri genel olarak şu başlıklar altında sıralanabilir;

- Ticaret Etkileri
- Gümrük Birliğinin Üretim Etkileri

- Gümrük Birliğinin Tüketim Etkileri
- Gümrük Birliğinin Gelir Dağılım Etkileri (Çimen, 1996, s. 12).

2.2.1. Dış Ticaret Üzerindeki Etkiler

Gümrük birliklerinin etkileri statik etkileri başlığı altında bulunan bütünleşmeye giden ülkenin dış ticareti üzerindeki etkileri olarak ayrıca incelendiğinde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etki olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şayet ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etki karşısında daha büyük miktarda olursa, birliğin ortalama kaynak verimliliği artar ve böylelikle refahın artışına olumlu şekilde etki eder. Yani, bu ülke için gümrük birliğine gitmek başarılıdır.

Farklı bir yaklaşımda ise, şayet ticaret saptırıcı etki, ticaret yaratıcı etkiden daha büyükse birliğin toplam kaynaklarının ortalama verimliliği azalışa geçer, maliyetler artar ve ülkelerin refahı azalır. Üretimde meydana gelen olumlu etki Viner'in gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisi üzerinde tanımlamış olduğu etki ve olumsuz üretim etkisi de ticaret saptırıcı etki olarak tanımlanmıştır. Viner ticaret yaratıcı etkinin düşük maliyetler sonucu çıkardığından dolayı refah artışı sağladığını, ticaret saptırıcı etkinin ise yüksek maliyetler meydana getirdiği için refah seviyesinde azalmalar oluşturduğunu savunmuştur (Viner, 1950, s. 32).

Gümrük birlikleri üye ülkeler arasındaki ticareti artırırken gümrük birliği dışında kalan üçüncü ülkeler ile ticari ilişkileri zayıflatmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni ise gümrük dışında kalan ülkelere uygulanan gümrük tarifeleridir. Bu gibi nedenlerle üye ülkenin birlik içindeki bir başka üye ülkeyle ticareti artmakta ya da azalmaktadır. Bu durum birlik dışında kalan diğer ülkelerle olan ticari ilişkiler için de geçerlidir.

2.2.1.1. Ticaret Yaratma Etkisi

Ticaret yaratıcı etki, birlik içinde o mal ya da hizmeti daha verimli bir şekilde üretebilecek birlik içerisinde ülkeye üretimin geçmesiyle sağlanır. Bu açıdan bakıldığında ticaret yaratıcı etkinin temeli karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanır. Ticaret yaratıcı etki ne derece büyükse gümrük birliğine giren ülkelerdeki refah artışı da o derece fazla olur. Aslında bu etki birlik içinde ticaret

engellerinin kalması sonucunda üretimin yeniden yapılanmasıyla, üretimin yüksek maliyetli alanlardan düşük maliyetli, alanlara kayması ve birleşme içinde uluslararası ticaretin artmasının doğal bir sonucudur.

Gümrük birliğine üye olmadan önce birliğe üye olmayan üçüncü ülkelerden gümrük vergisi ödeyerek bir malı temin eden ülke, birliğe katıldıktan sonra aynı malı gümrük vergisi ödemediği diğer üye ülkelerden daha ucuza temin edebilecektir. Aynı şekilde birliğe katılmadan önce bir malı yüksek maliyetle üreten ülke, birliğe katıldıktan sonra aynı malı daha az maliyetle üreten bir diğer üye ülkeden gümrük vergisi ödemediği ithal ederek kendi yüksek maliyetli üretimine son verebilecektir.

Bu iki durumda da ithalatçı ülke o malı daha ucuza temin edecek ve aynı zamanda ihracatçı ülkenin de ihracatı artacaktır. İhracatın artmasıyla birlikte ülkenin gelir düzeyi artacak buna bağlı olarak da refah düzeyi yükselecektir. Bu, ülkenin, birliğin ve dünyanın ticaret hacminin artması demektir. Bu etkiye “gümrük birliklerinin ticaret yaratma etkisi” denmektedir.

Tablo 2. Ülkelere Göre Gümrük Birliğinin Ticaret Yaratıcı Etkisi

Ülkeler	A malı birim Fiyatı	Gümrüklü Fiyatı	1. ve 2. Ülkelerin Gümrük Birliği Kurması
Ülke 1	50	50	50
Ülke 2	40	80	40
Ülke 3	45	90	90

Kaynak: (Kılıç, 2014, s. 20)

Tablo 2’de A malını incelediğimizde 1, 2 ve 3 ülkelerindeki birim maliyet fiyatlarının sırasıyla 50, 40 ve 45 olduğunu görüyoruz. A malına % 100 gümrük uygulandığında yine sırasıyla birim maliyet fiyatlarının üçüncü sütunda görüldüğü gibi 50, 80 ve 90 olduğunu görüyoruz. Böyle bir durumda 1. ülke en ucuz A malını kendisi ürettiği için, 2. veya 3. ülkeden ithal etmeyecek kendisi üretecektir. 1. ve 2. ülkenin kendi aralarında bir gümrük kurmaları durumunda ise 2. ülkeden yapılan A malı ithalatında gümrükler kalkacak ve A malının birim fiyatı, maliyet birim fiyatı ile aynı olacak yani 40 olarak kalacaktır. 3. ülkeden yapılan ithalatta ise %100 gümrük uygulanmaya devam edileceğinden, birim fiyatı 90 olacaktır. Bütün bu durumlar düşünüldüğünde 1. ülke A malını üretmek yerine, birliğe dahil

olan 2. ülkeden A malının ithalatını gerçekleştirecektir. 1. ülke A malını üretmek yerine daha ucuza 2. ülkeden ithal edecek ve böylelikle 1. ve 2. ülke arasındaki ticaret artacaktır (Kılıç, 2014, s. 20).

2.2.1.2. Ticaret Saptırıcı Etkiler

Birlik olmadan önce çeşitli ülkelerden gerçekleşen düşük fiyatlı ithalatın yerini birlik sonrası fiyat olarak yüksek fiyatlı olan GB üyesi devletlerden yapılan ithalat alabilir. Meydana çıkan sonuç olumsuz üretim etkisi veya ticaret saptırıcı etki şeklinde anılır. Viner şu şekilde ifade etmiştir; ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkiden büyük olduğu sürece gümrük birliğinin dünya refahını yükseltici yönde etki eder. Gümrük birliği sonucu ticarete yaşanacak olası bir azalma ve bunun da kaynak tahsisindeki dağılım bozukluklarına neden olmasıyla refahın düşebileceğinden de bahsedilebilir (Uyar, 2001, s. 7-10).

Birliğin üçüncü taraflara gümrük tarifesi uygulaması sonucunda birlikteki bazı ülkelerin, bazı mallarda birlik dışındaki düşük maliyetli ülkelere yaptığı ithalatın yerine birlik içinde görece olarak daha yüksek maliyetli ülkelere yapılan alımlar geçecektir, böylelikle ticareti saptırıcıdır. Ticaret ilişkilerindeki bu değişimler birlik içinde değişken fiyat yapısını, arz edilen malların miktar ve cinsini değiştirdiği için tüketimde mallar arasında bir ikame etkisi yaratacaktır. Bu etkilerin birliğe dahil olan ülkelerin refahı açısından ortaya çıkacak sonuçları değişiklik gösterebilir. Bu etkilerin seviyesi belirlenecek olan gümrük tarifesinin oranına göre artacak ya da azalacaktır.

Gümrük Birliğinin tüketilen mallar arasında yarattığı bu ikame etkisi de birleşmeye giren ülkelerin refahını artırıcı ve azaltıcı yönde olabilir. Örneğin ticaret saptırma etkisinin neden olduğu görece fiyat artışı, eğer üretilen yerel malların tüketilmesini sağlıyorsa, refahı artıracaktır. Ama bir ülkeye gümrük birliği dolayısıyla daha önce girmeyen mallar giriyor ve o ülkede üretilen mallar yerine tüketiliyorsa, etkisi olumsuz olacaktır.

2.2.2. Tüketim Eğilimine Etkiler

Gümrük birliğinin etkilerinden bir diğeri olan tüketim etkisi, ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkilerin sonucunda meydana gelen üretim şekillerine bağlı olacak şekilde tüketim eğilimlerindeki yaşanan değişikliği tanımlamaktadır. Birlik üyesi devletler arasındaki üretim maliyetlerinde mevcut bir farklılık olması

durumunda ilgili ürünü daha pahalıya üreten ülkenin, aynı ürünü daha ucuza üreten diğer üye devletten ithal ederek ihtiyacını karşılaması sonucunda söz konusu ülkede birliğin getirdiği avantajlara bağlı olarak yeni sanayi ve ticaret alanlarının da oluşması ilgili ülke vatandaşlarının tüketim eğilimlerini de yönlendirmiş olacaktır. Böylelikle, mal veya hizmetlere düşük fiyatlar üzerinden ulaşan kişiler gelirlerinin geri kalan bölümünü tasarruf yapmaya veya farklı bir tüketim alanında faaliyet göstermeye aktaracaktır (Çınar, 2004, s. 1-2).

Ülkelerin GB'ye dahil olmasıyla birlikte halihazırda birliğe dahil ülkeler arasında gümrük tarifelerinin kaldırılması sonucunda tüketilecek malların fiyat yapılarında değişiklikler meydana gelir. Bahse konu bu değişiklikler ülke içerisindeki mevcut tüketimi, yurt içi mallar ve üçüncü ülkelerden yapılan ithalattan farklı olarak, birlik içinde bulunan diğer ülkelerden satın alınacak mallara yöneltir. GB'ye üye ülke ekonomileri arasında ticarete meydana gelen hareketlilik, fiyatların değişkenliğini etkilemektedir. Böylelikle, tüketiciler satın alma işlemi yaparken ihtiyaçlarını yeteri düzeyde sağlayabilecek yerli ürünlerden ziyade, ihtiyaçlarını daha etkin bir şekilde karşılayan ithal ürünlere doğru eğilim yaşayacaktır (Ekdi, 2003, s. 69). Böylece fiyatı düşen mala olan talep artar, artan taleple beraber ticaret hacmi genişler bu şekilde "tüketim etkileri" meydana gelir (Atamer, 2003, s. 19). Gümrük Birliği'nin statik etkilerinde biri olan tüketim etkisinin sonucunda olumlu ve olumsuz etkiler meydana gelir.

2.2.2.1. Olumlu Etkiler

Bir ülke, birliğe katılmadan önce kendi başına A ürünü üretebilir. Ülkenin gümrük birliğine üyeliği ve gümrük tarifelerinin kaldırılması nedeniyle aynı A ürünü başka bir ülkeden ithal edilebilir. Çünkü A ürünü başka bir birliğe üye ülkede daha düşük bir maliyetle üretiliyor olabilir. Bu durumda tüketim etkisinin olumlu etkisi olduğu söylenebilir (Kılıç, 2014, s. 28).

2.2.2.2. Olumsuz Etkiler

Bir ülke, gümrük birliğine dahilinden önce görece daha ucuza olan başka bir ülkeden ithalat yaparken, birliğe dahil olmasından sonra daha yüksek bir maliyete sahip bir ülkeden ithalat yapabilir (Kılıç, 2014, s. 28).

2.2.3. Üretim Eğilimine Etkileri

Gümrük birliklerinin üretim eğilimine olan etkileri, olumlu etkiler ve olumsuz etkiler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Bunlar olumlu ve olumsuz etkilerdir.

2.2.3.1. Olumlu Etkiler

Herhangi bir ülke pahalı bir üretime sahipse, başka herhangi bir ülkeden daha ucuza ithal etmek için kolaylıkla seçim yapabilir. Bu mallar ham ve yarı mamul ürünler olabilir. Bu ithalatta, gümrük tarifesi yoktur. Bu durumda, ihracatçı ülke üretim talebini artırabilir ve bu talep artışı yeni taleplere ulaşmak için yeni yatırımlar yaratır. Ek yatırımlar üretim miktarlarını artırmaktadır. Artan üretim, gümrük birliğinin olumlu etkisidir.

2.2.3.2. Olumsuz Etkiler

Olumsuz etkileri ise, üretimde kullanılacak olan ham ya da yarı mamullerin gümrük birliği öncesi daha ucuza temin edilebiliyorken, gümrük birliği sonrası eski alıcılardan gümrük vergisi nedeniyle daha pahalıya temin edilmesinden dolayı ortaya çıkan olumsuz durumdur. Böylelikle üretimde maliyet artışları olur ve üretimde düşüşler görülür. Bu da ülkenin refahı üzerinde olumsuz bir etki yaratır.

2.2.4. Ticaret Hadlerine Etkisi

Gümrük birliğinin statik etkilerinin çeşitlerinin başkası birisi de ticaret hadlerine olan etkisidir. Ticaret hadleri ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranını gösterir. Bu oran başlangıçta 100 olarak kabul edilir ve zamanla dış ticaret haddindeki değişmelere bakılır. Yurt dışından satın alınan mallar ve hizmetlerin fiyatlarındaki artış ve yurt dışına satılan mallar ve hizmetlerin fiyatlarında meydana gelen düşme dış ticaret haddinin ülkenin aleyhine geliştiğini ifade eder ve 100 sayısı azalmaya başlar. Ticaret hadleri gümrük birliği sonucu üye ülkelerin iş bölümüyle ortaya çıkan refahtan aldıkları payı ifade eder. Gümrük birliği ticaretin yönünü ve hacmini etkileyen bir unsurdur. Dış ticaret hadlerindeki iyileşmeler refah artışına etki ederken, dış ticaret hadlerindeki kötüleşmeler refah kaybına yol açar.

Avrupa Birliği ülkeleriyle yapılan dış ticaret verilerine göre, Avrupa Birliği'ndeki toplam ticaret üzerindeki Türkiye'nin payı, Gümrük Birliği'ne üyeliğiyle eş zamanlı olarak bir artış göstermiştir. Anılan üye ülkelerden yapılan ithalat daha çok yatırım malları ve ara girdilerden oluşmaktadır. Aynı zamanda ithalatta mezkur malların payında azalma eğilimi ihracatta aynı malların payını artırmaktadır. Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu dış ticaret miktarlarındaki rakamlar incelendiğinde Avrupa Birliği ülkeleri ile tutarlı bir dış ticaret ilişkisinden söz edilmekle birlikte, Avrupa Birliği üyesi ülkelerle yapılan dış ticaret odaklı olarak bakıldığında toplam dış ticaret açığı içindeki payı son dönemde düşme eğilimine girmiştir (Nart, 2010, s. 2877).

Gümrük Birliği, ticaret hadlerini dört farklı şekilde etkilemektedir;

- Verimlilik artışı: Gümrük birliği birlik içinde verimlilikte artışa ve kaynak dağılımlı üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Böylece maliyetlerin ve fiyatların düşmesine neden olur. GB sonucu dış ticaret hadlerinde iyileşme birlik içinde verimliliği artırarak birliğin ömrünü uzatır.

- Pazarlık gücü: Ülkeler üçüncü ülkelere olan bağımlılıklarını azaltmak için birlik kurma yoluna giderler. Dünya içinde büyük bir etkiye sahip olan birliğin pazarlık gücünde de bir yükseliş oluşmaktadır. Pazarlık gücünün artması birliğin dış ticaret hadlerinin iyileşmesine, üçüncü ülkelerin dış ticaret hadlerinin ise bozulmasına neden olmaktadır. Birlik ülkelerinin birbirlerine olan pazarlamalarına karşı da etkili bir unsurdur.

- Ekonomik kapasite: Birlik yeterince büyük bir üretim hacmine sahipse, dünya dengelerini etkileyebilme, değiştirebilme ve böylece dış ticaret hadlerini birliğin lehine çevirebilme imkanına sahiptir. Ekonomik olarak küçük birlikler dünya ticaretini değiştirme gücüne sahip olamadığı için ticaret hadlerini kendi lehine çevirememektedirler.

- Ticaretin içe kayması: Birlik üyelerinin birlik dışı ile yaptıkları ticaret hadlerinin birlik içine dönmesine neden olmaktadır.

2.3. Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri

İktisatçıların önemli bir bölümünün dinamik etkilerin öneminin, statik etkilerden daha fazla olduğunu vurgulamalarındaki sebep; dinamik etkilerin statik etkilere göre daha fazla kalıcılık taşıyan etkileri olmasıdır.

Statik etkilerin ilgisi ekonomik yapıda herhangi bir değişiklik olmaksızın, tarifelerin kaldırılması yoluyla dış ticaret hacminde ve refah düzeyinde ortaya çıkan değişimler üzerinedir. Fakat ulusal çapta dar bir pazarın yerine geçecek olan birleşik, geniş bir ortak pazarın etkileri yukarıda bahsi geçen durumlardan ibaret olmamakla birlikte ekonomik bütünleşme çalışmaları GB üyesi devletlerin ekonomik düzenlerinde, üretim miktarları kapasitesi ve kaynak kullanımını verimliliklerinde önemli farklılıklar meydana getirmektedir. Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri, kaynak tahsisinde ve uzun süreli ekonomik etkilerde meydana gelen değişikliklerle doğrudan ilgilidir (Seyidoğlu, 2003, s. 208).

Dinamik etkiler ekonomik yapının değişimlerine bağlı değildir. Gümrük birliğinin kurulmasıyla birlikte, ekonomide bir dinamizm meydana gelir ve dünyada artan bir refah sağlanır. Dinamik etkiler ülkelerin ekonomik gelişimini etkiler. Büyük ölçekli üretim ekonomilerinin, teknolojik gelişmenin ve artan dış rekabetin etkileri, dinamik etkilerin üç farklı başlığıdır. Gümrük birliğinin dinamik etkileri avantaj ve dezavantajlara bölünebilir.

Bu durumda, dinamik avantajlar şöyle sıralanabilir:

- Ülkenin pazar büyüklüğünü arttırmak, ölçek ekonomileri yoluyla ülkelerin şirketlerine fayda sağlamak,
- Ticareti artırmak, ülkelerin altyapılarında iyileştirmeler sağlamak,
- Ülkelerin pazarlık gücünü artırarak ülkelerin dış ticaretini olumlu yönde etkilemek,
- Rekabetin artması ile yatırımı teşvik etmek ve tekelleri azaltmak,
- Bütünleşme ile hızlı bir teknoloji yayılımı sağlamak.

Dinamik dezavantajlar ise;

- Kaynaklar gümrük birliğinin daha az aktif üyelerinden daha aktif üyelerine geçebilir,

- Üye ülkelerin firmaları arasındaki kapsamlı işbirliği, oligopolist bir yeniden yapılanmaya öncülük edebilir. Bu durumda, tüketiciler yüksek fiyatla mal almaya zorlanabilir,

- Gümrük birliği son derece büyük şirketlerin kurulmasına izin verdiğinde, aşırı bürokratik ve verimsiz yapılar ortaya çıkabilir.

2.3.1. Ölçek Ekonomileri Etkisi

İşgücü bölümü, yapılan işte uzmanlaşma, makine ve ekipman bolluğu ve yeni satış araştırma teknikleri, ölçek ekonomilerini oluşturmaktadır. Büyük ölçekli üretim, maliyet giderlerinin azaltılmasını, artan mal ve üretkenlik üretilmesini sağlar.

Bu açıdan bakıldığında ölçek ekonomileri etkisi, gümrük birliği içerisinde geçmiş dönemlerde fazlası ile ihmal edilen bir konu olmuştur. Aslında küçük ulusal piyasalardan elde edilemeyen ölçek ekonomilerinden daha iyi yararlanmak için gümrük birliği oluşturulması görüşü, toplu üretimin birim başına ortalama maliyetleri azaltacağı temel fikrine dayanmaktadır. Ancak bu sonuç, ele alınan ürünün türüne ve birliğin piyasasıyla kıyaslandığında ulusal piyasanın ölçeğine bağlıdır (Kırdar, 2005, s. 27).

2.3.2. Teknolojik İlerlemenin Yarattığı Etkiler

Teknoloji, yeni bir ürün yaratılmasına veya üretim sistemlerinin geliştirilerek daha kaliteli ve ucuza üretilmesine ve tüketiciye en iyi şekilde ulaştırılmasına yardımcı olacak teknik bilgi, hüner ve becerilerdir.

Gümrük birliklerinin, üye ülkelerin teknolojik ilerleme hızlarını yükselttiği bir gerçektir. Daha geniş bir piyasanın varlığı sonucu ortaya çıkması muhtemel büyük kuruluşların varlığı, bir yandan ülke dışında gelişmiş yeni teknolojilerin transferine, diğer bir yandan da işletmeleri bünyelerinde Ar-Ge faaliyetleri için daha büyük kaynaklar ayırmaya teşvik eder.

2.3.3. Rekabet Artışı Etkisi

Globalleşme sonucu oluşan çetin rekabet piyasası, AB üyesi ülkelerde sektörel anlamda geleneksel olarak tanımlanabilecek istihdamın daha yoğun olduğu ekonomik faaliyet alanlarında gerilemeye yol açarak, kullanılmayan kapasiteler ortaya çıkarmıştır. Avrupa Birliği'nde geleneksel sanayi sektörleri

arasında tekstil, gemi yapımı ve demir-çelik sektörleri tanımlanmış olup, ayrıca GATT'ın (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) 19. Maddesi çerçevesinde anılan sektörlerin korunması amacıyla tek taraflı tedbirler almıştır.

Avrupa Birliği'nde süregelen sektörlerin belirlenmesindeki önemli motivasyon unsuru, bu sektörlerin rekabet potansiyellerini her geçen gün kaybetmesi, kullanılmayan kapasitelerin meydana gelmesi, istihdam yoğunluğu ve teknolojideki gerileme olmuştur. AB üyesi devletlerde bulunan çeşitli sektörlerin üzerindeki rekabet potansiyelinin kuvvetlendirilebilmesi adına, Gümrük Birliği ve ülke çapında yapılan destek programlarının yanı sıra pazarı canlı tutabilmek ve imalat sanayinde çalışma yapan işletmeleri dolaylı olarak desteklemek için kamu yardımının önemli bir kısmı tüketicilere transfer edilmektedir (KOSGEB, 1995, s. 30).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN AŞAMALARI

3.1. Paris Antlaşması, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Tamamen sektörel olarak yani kömür ve çelik konuları üzerinden tanımlanan birlik, 1950 yılının 9 Mayıs tarihinde o dönem Fransa'nın Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Robert Schumann, Fransa'nın Devlet Planlama Teşkilatı'nın yöneticisi olan Jean Monnet'nin de etkisinde kalarak entegre Avrupa'nın kuruluşunun temellerini oluşturan Schumann Deklarasyonu'nu yayınlamıştır. Fransız Dış İşleri Bakanı Robert Schumann, 1950'li tarihlerde Avrupa'nın yeni bir dünya savaşının tehditi altında bulunduğu durumda, uluslararası basına bildirgesini duyurmuştur. Duyurulan bildirme ile Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinin kömür ve çeliğin üretimi ve kullanımlarının birleştirilmeye çağırılmıştır.

Schuman ve Monnet ikilisinin ortak projeleri, Schuman tarafından 9 Mayıs 1950'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulmasına ilişkin Schuman Deklarasyonu'dur. Pratik anlamda, günümüz Avrupa birleşmesinin temelleri bu deklarasyona dayanmaktadır (Arıkan, 2005, s. 15).

Schuman'a göre, kömür ve çelik üretimlerinin birleştirilmesi ile ortaya çıkacak olan birleşme, Avrupa'da barışın kalıcı bir hale getirilmesinin ilk adımı olacak ve ilerleyen süreçlerde diğer ülkelerin de dahil olması ile bir Avrupa Federasyonu'na, diğer bir deyişle siyasi birleşmeye dönüşecektir (Bilici, 2013, s. 117).

2. Dünya Savaşı'nın henüz bitmiş olduğu ve milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, ekonomik ve siyasi olarak dibe vurmuş bir Avrupa'da, birleşmenin ilk olarak ekonomik ve siyasi alanda başlamasının önerilmesi başlaması tesadüfi olmamakla birlikte ve bu bildirgenin arka planında yer alan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Avrupa'da sanayinin temel taşları olan çelik ve kömür sektörlerinde zaman içinde çeşitli büyük gruplar oluşmuştur. Bu alanlarda kurulacak olan üretim birliği bu büyük grupların dağılmasını sağlayacak ve böylelikle kömür ve çelik üretimini daha etkili ve rekabetçi hale getirecek ve aynı zamanda sanayinin gelişimi hızlandıracaktır. Avrupa'da uluslararası kurumların

oluşturulmasının faydalı olacağını savunanlar, savunma sanayinin temel maddeleri olan kömür ve çelik üretiminin kontrol altında tutularak uluslararası bir yapının denetimine verilmesini ve böylelikle her iki dünya savaşının da başlangıcına neden olan Almanya'nın kontrol altına alınabileceğini düşünmektedir (Karluk, 1999, s. 213).

Savaşlarda kullanılan silahların ve savaş sanayinin iki temel hammaddesi olan kömür ve çeliğin üretimi ve kullanımı konusunda iş birliğine gidilmesi konusunda mutabakata varan 6 ülke (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksembourg ve Hollanda) Schumann Bildirgesi'ne olumlu cevap vermişlerdir. Savaşın getirdiği büyük yıkımlardan kaçınmak istemeleri ve kendi aralarında yeni bir savaş çıkmaması isteği ile bu bildirgeyi onaylamışlardır. Bu kapsamda, 18 Nisan 1951 yılında imzalanmış olan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuş olup, antlaşmanın 23 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmesi ile anılan iki sektörde birleşme başlamış ve böylelikle ulus devletler tarihinde ilk defa kendi iradeleri ile milli egemenliklerini kısıtlama yoluna giderek uluslararası bağımsız bir kuruma devretmişlerdir. 50 yıl süreli olarak kurulan bu birleşmenin resmi ve hukuki varlığı 23 Temmuz 2002 tarihinde tamamlanarak sona ermiştir. AKÇT'nin sona ermesi ile birlikte antlaşma kapsamında bulunan kömür ve çelik sektörleri artık AET'nin (AT) parçası olan enerji ve sanayi sektörleri içerisinde yer almakta ve AT Kurucu Antlaşması kapsamında yürütülmektedir. AKÇT'nin amaçları arasında, topluluğa üye ülkelerin ekonomilerindeki gelişmelerine katkıda bulunmak, tam istihdam ortamı sağlayarak işsizliği önlemek ve yaşam kalitesi seviyesinin yükselmesini sağlamak olarak özetlenebilir. Ayrıca sektörlerdeki tekelleşme yapılarının önlenmesi, yatırımlara hız kazandırılması ve işçilerin konut sahibi olmalarına yardımcı olunması da sayılabilir. AKÇT'nin temel ilkeleri ise, antlaşmanın ilk maddelerinde düzenlenmiş olup, kömür ve çelik üretiminde serbestlik, pazarlardaki sınırlama ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, "Yüksek Otorite"nin özel durumlarda müdahalesi ve işçilerin serbest dolaşımı şeklinde özetlenebilir (Seyidoğlu, 2001, s. 221).

3.2. Roma Antlaşması

Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin kuruluşundan sonra topluluğa taraf ülkeler, siyasi birleşmelerinin başarılı olabilmesi için öncelikle

ekonomik olarak birleştikleri takdirde başarılı olabileceklerinin fark ederek, bu doğrultuda ekonomik birleşme konusunda gayret göstermeye başlamışlardır. 1955 yılında Messina’da toplanan, Topluluğa üye ülkelerin (Fransa, Hollanda, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve İtalya) Dışişleri Bakanları, kendi aralarında bir komiteyi oluşturmuşlardır ve oluşturulan bu komite ile yeni Avrupa’nın kurulması esnasında atılacak yeni adımların çalışmalarına başlanmasını kararlaştırmışlardır. 1956 yılında, AKÇT’nin Danışma Komitesi tarafından, Spaak Raporu olarak bilinen strateji raporunda, nükleer enerji üretimi ve ortak bir pazar oluşturulması hususlarına bütünleşme yoluna gidilmesi konusunda önerilerde bulunulmuş olup, oluşturulan komite tarafından hazırlanan rapora konu hususların katılımcı ülkeler tarafından kabul edilmesi sonucunda İtalya’nın başkenti Roma’da 25 Mart 1957 tarihinde Roma Antlaşmasını imzalanmıştır (Kakıcı, 2006, s. 14).

Roma Antlaşması ile hedeflenen konuların bazıları şu şekildedir;

- İç pazarda ticaretine yönelik tüm engellerin belirli bir zaman içerisinde kaldırılarak, ortak bir pazar oluşturulması konusunda somut adımlar atılması,
- Üye olmayan ülkelere yönelik ortak gümrük tarifesinin belirlenmesi,
- Üye ülkeler arasında malların, sermayenin, hizmetin ve kişilerin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması,
- Ortak Tarım Politikasının oluşturulması,
- Avrupa Sosyal Fonu’nun ve Avrupa Yatırım Bankası’nın kurulması.

Bu antlaşma ile birlikte, kömür ve çelik sektörlerindeki paydaşlık ile başlayan fakat birleşme boyutu her geçen gün artan bir yapı haline gelmeye başlanmıştır. 25 Mart 1957 tarihinde AKÇT’nin aynı altı üyesi tarafından imzalanan Roma Antlaşması’nda kurulan iki ayrı toplulukla iş birliği platformları genişletilmiştir; kömür ve çelik ürünleri konusunda başlayan başarılı birleşme hareketleri, yerini ekonominin bütün sektörlerini kapsayan bütünleşme çalışmalarına bırakmıştır. Halihazırda Orta Doğu’da yaşanmakta olan İsrail ve Mısır arasındaki savaşın sonucunda doğacak olan petrol gerekliliğini düzenlemek amacı ile kurulacak bir topluluk olarak Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

(EURATOM) ve tam ekonomik birleşme için Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 25 Mart 1957 yılında imzalanan antlaşma ile birlikte kurulmuştur (Çelik, 2005, s. 168).

Roma Antlaşması, üye ülkeler arasında ortak pazar (common market) anlayışına dayalı bir bütünleşme gerçekleştirmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda yapılan düzenlemeler sonucu 1 Temmuz 1968'de üye ülkeler arasında Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Bu tarihte üye ülkeler arasındaki ticarete gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları tamamen kaldırılmış, üçüncü ülkelerle yapılan ticarete uygulanacak ortak gümrük tarifesi kabul edilerek gümrük birliği hedefine ulaşılmıştır. Üye ülkeler arasında varlığını sürdüren gümrük formalitelerine rağmen topluluk içi ticarete hızlı bir artış görülmüştür (Karluk, 2005, s. 129).

3.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

Avrupa bütünleşmesinin en önemli hukuki belgesi olan bu antlaşma ile kurulan yapıların kısa dönemli ortak hedefi; malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulmasıdır. Uzun dönemli hedef ise, bu toplulukların ekonomik ve siyasi birleşmeye ulaşmasıdır.

Roma Antlaşması ile kurulan AET'nin hedefleri antlaşmanın içerisinde şu şekilde yer almaktadır; *“Topluluğun amacı, pazarların ortak olarak kurulması ve topluluğa üye olan ülkelerin ekonomi politikalarının giderek yakınlaştırılması ile birlikte topluluğun tamamı içerisindeki ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak ilerlemesini, sürdürülebilir ve dengeli bir yayılmayı, yaşam kalitesinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği ülkeler arasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir.”*

AET'nin esas kuruluş amacı; üye ülkelerin ekonomik refahının azami düzeye ulaştırılması amacıyla ortak bir pazar kurulması ve ekonomik politikaların uyumlulaştırılması yoluyla devamlı bir yayılma sağlanmasıdır (Karluk, 1999, s. 46-47).

Topluluğun ilk amacı, altı kurucu üye arasında Gümrük Birliği de dahil olmak üzere ortak bir pazar kurulması ve sayesinde ekonomik bütünleşmeyi sağlamaktı. Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Batı Almanya. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

(EURATOM) ile birlikte 1965 Birleşme Anlaşması (Brüksel Antlaşması) kapsamında Avrupa Topluluklarından biri olarak ortak bir dizi kurum kazandı. AET içindeki malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımına olanak sağlayan ortak tek pazar, 1993 yılında ortaya çıkmasını müteakip 1994 yılında AET antlaşmasıyla resmileştirildi. Bu antlaşma aynı zamanda Avrupa Serbest Ticaret Birliği üyesi ülkelerin büyük çoğunluğunu içine alacak şekilde iç pazarı genişleterek, 15 ülkeyi kapsayan Avrupa Ekonomik Alanı'nı oluşturdu (Kok, 2003).

AET'nin amacını özetlemek gerekirse, ortak bir pazar kurulması amacıyla ulaşım, enerji ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını, Avrupa yatırım fonunun kurulmasını, çalışma saatleri, fazla mesai, ücretli tatiller ve benzeri sosyal politikaların uyumlaştırılmasını gerçekleştirmektir. Böylelikle ekonomik ve siyasi birleşmenin önü açılacak ve alt yapısı uygun hale getirilecekti (Dartan, 2002).

AET Antlaşması, Paris Antlaşması'na fazlasıyla benzer bir yaklaşımda planlanmış ve kurgulanmıştır.

Kurulmuş olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun hedef ve görevleri ise;

- Ortak bir Avrupa pazarı kurmak,
- Topluluğa üye ülkelerin ekonomi politikalarını birbirine entegre etmek,
- Topluluk üyesi ülkeler arasındaki ilişkilerin dengeli ve sürdürülebilir olarak ilerlemesini sağlamak,
- Ekonomik ve parasal birlik oluşturmak,
- Birlik vatandaşlığı kavramını oluşturmak,
- Hukuki anlamda üyeler arası daha sağlam işbirlikleri gerçekleştirmek,
- İnsan haklarını ön plana çıkarmak.

Şeklinde sıralanabilmektedir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun faaliyetleri;

- Topluluk içerisinde üye ülkeler arasında ticari vergi muafiyeti sistemi oluşturmak,

- Adet ve miktar kısıtlamalarını kaldırmak,
- Ortak gümrük tarifesi (OGT) oluşturmak,
- Sermaye ve emek gibi üretime esas faktörlerin serbest dolaşımını sağlamak,
- Tarım, balıkçılık, ulaştırma, çevre alanlarında ortak politika belirlemek,
- Ortak pazarda rekabet ortamı yaratmak,
- Ulusal mevzuatların uyumunu sağlamak,
- Avrupa Yatırım Bankası kurmak,
- Üye ülkelerin ekonomi politikalarında iş birliğini güçlendirmek,

Şeklinde sıralanabilmektedir (Erçin, 2002, s. 6).

3.4. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom)

AET'nin de kurulmasını kararlaştıran Roma Antlaşması'nın imzalandığı gün olan 25 Mart 1957 tarihinde kurulması onaylanmış olup, Euratom, her ne kadar Avrupa Birliği'nden bağımsız bir kurum olsa da, üyelik konusunda ve yapılacak düzenlemelere ilişkin kararlar Avrupa Birliği ile birlikte verilmektedir. 1965 yılında Füzyon Antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte, 1967 söz konusu antlaşma yürürlük tarihinden itibaren Euratom, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) hukuki yapıları birleştirilmiştir (Kabakdelen, 2003, s. 48).

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun amaçları;

- Üretilecek nükleer güç için model oluşturacak bir pazar kurmak,
- Üretilecek nükleer gücü üye ülkeler arasında dağıtmak,
- Fazla üretilen enerjiyi topluluğa üye olmayan diğer ülkelere satmaktır (Erçin, 2003, s. 13).

3.5. Brüksel (Füzyon) Antlaşması

1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Füzyon Antlaşması ile birlikte, daha önceden oluşturulmuş olan AKÇT, AET, EURATOM toplulukları birleştirilmiştir. Brüksel'de 8 Nisan 1965 tarihinde imzalanan antlaşma ile birleştirilen üç topluluk sonrasında "Avrupa Toplulukları" olarak anılmaya

başlanmıştır. Ayrıca oluşturulan tek topluluk, tek komisyon, tek parlamento ve tek konsey çatısı altında birleştirilmiştir (Canbolat, 2002:211). Bu antlaşma ile ayrıca, Bu antlaşma ile ayrıca, AET Konseyinin çalışmalarına son şeklinin verilmesi görevini sürdüren Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER-I, COREPER-II) kurulmuştur.

3.6. Avrupa Tek Pazarı Sürecindeki Avrupa Tek Senedi

Avrupa Birliği tek pazarını ve Avrupa siyasi işbirliğini resmi anlamda başlatan Roma Antlaşması'nda köklü değişiklikler yapan Avrupa Tek Senedi, 17 Şubat 1986 tarihinde Lüksemburg'da, 28 Şubat 1986 yılında da Lahey'de üye ülkeler tarafından imza altına alınmış olup, toplulukların kurucu antlaşmalarında değişiklik yapan ilk önemli belge niteliği taşımaktadır (Karluk, 1999, s. 43).

Söz konusu Senedin temel hedeflerinden birisi; topluluğun karar alma mekanizmasındaki demokratik etkinin artırılarak oluşturulan parlamentonun etkinliğinin artırılmasıdır. Bu itibarla, topluluk yasama sürecinde katılım anlaşmaları ile bazı ortaklık anlaşmalarının onaylanması için ilk kez parlamentonun onayının alınması hususu/uygulaması hayata geçirilmiştir.

Ortak Pazarın ortaya çıkmasından yaklaşık 30 yıl sonra, ortak pazardan iç pazara geçiş nedeniyle oluşan ekonomik durumun Topluluğa etkisini en aza indirmek amacıyla birtakım çalışmalara başlanmıştır (Güran, 2002, s. 69). Bu çalışmalara örnek olarak; Genscher-Colombo teklifleri, Stuttgart Deklerasyonu, Avrupa Parlamentosu'nun (AP) Avrupa Birliği taslak anlaşması, Kurumsal işler özel ihtisas komisyonu (Dooge Komitesi) verilebilir.

Avrupa Birliği, Akdeniz ülkelerine yönelik ikinci genişlemesini 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in katılımı ile gerçekleştirmiş olup, bu genişleme üye devletler arasında, hükümetler arası bir konferansa ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Konferans Eylül ayında başlayıp Aralık ayına kadar devam etmiştir. Konferansın sonucunda olarak ise Üyeler arası siyasi iş birliğini resmileştirdiği kabul edilen, Roma Antlaşmasında köklü değişiklikler yapan, üye ülkeler arasında bütünleşmenin sağlanması için yeni girişimlerde bulunan ve iç pazarı tamamlayan Avrupa Tek Senedi ortaya çıkmıştır.

Avrupa Tek Senedi 1992 yılına kadar ortak tek bir pazarın yanı sıra;

- Ekonomik ve Sosyal uyumun artması,
- Ortak Bilim ve Teknoloji Politikası,
- Avrupa Para Sistemi'nin (APS) daha da geliştirilmesi,
- Avrupa sosyal boyutunun yaratılması ve çevre konusunda eş güdümlü eylemlerde bulunulması gibi birtakım hedefler de belirlemiştir.

Ayrıca, Topluluk içinde bulunan üye ülkeler arasında teknolojik gelişmelerden ve sanayiden geri kalmış bölgelere yönelik olarak uygulanabilecek “Bölgesel Politika Tedbirleri” ile insan hakları konusunda da önemli hususlara değinmektedir. Avrupa Tek Senedinin üyeler arası politik işbirliğini ön planda tutan başlangıç bölümünde, üye ülkeler arasındaki bütünleşmenin sağlanmasının temeli olarak insan haklarının topluluk içinde korunması, üçüncü ülkeler açısından da üye devletlerin iç hukukları vasıtasıyla ile Avrupa Konseyi Sözleşmesine ve BM Anlaşması'na atfen insan haklarının korunması hususu ön planda tutulmuştur. Bütün bunların yanı sıra Avrupa Tek Senedi'nin temel hedeflerinin arasında eğitim, kültür ve ortak savunma konularının yer almaması önemli eksiklikleri arasındadır (Akdan, 2000).

Avrupa Tek Senedi 1 Ocak 1993 yılına kadar tamamlanmış olup, ortak pazardan iç pazara geçiş sağlanarak oluşturulmuş olan yeni topluluk, Avrupa Tek Senedi politik bütünleşmeye, ekonomiye ve para birliğine zemin hazırlamıştır. Sonrasında ise, Maastricht Anlaşması ile değiştirilen bu maddeler kabul edilmiştir.

3.7. Maastricht Antlaşması

7 Şubat 1992 tarihinde, Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanarak 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşmasında (Maastricht Antlaşması), Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) aşamaları ve anılan aşamaların hayata geçirilmesi için gereken kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yapılmış olan düzenlemeler, EPB'nin gerçekleştirilmesi amacı için, Topluluğa üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini sağlamak amacı ile bazı ekonomik makro göstergeler açısından, “Maastricht Kriterleri” olarak anılan yaklaşma hususları belirlenmiş ve bu hususlar bazı şartlara bağlanarak, alınan kararlara uyulmaması halinde uygulanması

kararlaştırılan yaptırımlar belirlenmiştir. Söz konusu makroekonomik gösterge şartları aşağıda yer almaktadır;

- Birlikte fiyatların istikrarlı seyretmesi açısından en iyi performansı gösteren üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile topluluğa üye bir ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark yüzde 1,5 oranını aşmamalıdır,

- Birliğe üye devletlerin kamu ağıklarının GSYİH'lerine oranı yüzde 3'ü aşmamalıdır,

- Birliğe üye ülkelerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı yüzde 60'ı aşmamalıdır,

- Birliğe üye devletlerde uygulanmakta olan uzun vadeli faiz oranları, bir yıllık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı açısından en iyi performansı gösteren 3 ülkenin faiz oranını yüzde 2'den fazla geçmemelidir,

- Son 2 yıllık veriler incelendiğinde, topluluğa üye bir ülkenin para birimi ile diğer bir üye ülkenin para birimi karşılaştırıldığında, devalüe edilmemiş olmalıdır (Karluk, 1991).

Maastricht Antlaşması ile uygulamaya koyulan maddeler, üye ülke merkez bankalarının bağımsızlığı konusuna ilişkin olarak, Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın 107'nci maddesinde, "Avrupa Merkez Bankası (AMB), ulusal merkez bankaları ve bunların karar alma organlarında görev yapan kişiler, bu Antlaşma ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS) Statüsü tarafından kendilerine verilen görev ve yükümlölükleri yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken, Topluluk kurum ve organlarından, üye devlet hükümetlerinden veya herhangi bir başka makamdan talimat istemez ve almaz. Topluluk kurum ve organları ayrıca topluluğa üye devlet hükümetleri, bu kurallara uymayı etmeyi ve AMB'nin veya ulusal merkez bankalarının karar alma organlarının üyelerini, görevlerini yerine getirirken etkileme girişiminde bulunmamayı taahhüt eder." hükümlerine yer verilmiştir.

Maastricht Anlaşması ile parasal birlik oluşumuna giden Avrupa Birliği, mevcut toplulukları ortadan kaldırmak suretiyle yeni bir mevcudiyet kurmak yerine üç sütun teorisi adı verilen AKÇT, AET ve EURATOM'u ortadan kaldırıp

onların yerine geçmemiş, aksine üç topluluğun oluşturduğu sütun ve ilave iki yeni sütun üzerine kurulmuştur. Buna üç sütun teorisi denir.

Bu sütunlar;

- Ekonomi Sütunu: Mevcutta devam eden AT politikaları yani ekonomik ve parasal birlik, topluluk politikaları ve birlik vatandaşlığı gibi konuların daha sağlam temellere oturtulması hedeflenmektedir.
- Güvenlik ve Savunma Sütunu: Avrupa Birliği içerisinde ortak dış politika ve güvenlik konularında işbirliği sağlanarak, Batı Avrupa Birliği'nin savunma hattının güçlendirilmesini, buna ilaveten NATO ile uyumlu dış politikalar yürütmek anılan sütunun temelini oluşturmaktadır. Bu işbirliğinin, günümüzde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) adı ile daha da güçlendirilerek ileri düzeye çıkarılması hedeflenmektedir.
- Adalet ve İçişleri Sütunu: Üye ülkeler arasında adli ve polisiye durumlarda daha etkili sonuç almak amacıyla bu sütunda yer alan adalet ve iç işleri konularında da işbirliğinin sağlanması hususu önem arz etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AVRUPA BİRLİĞİ-TÜRKİYE GÜMRÜK BİRLİĞİ

4.1. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Gümrük Birliği'nin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile olan uzun soluklu ilişkisi sonuç olarak sadece Gümrük Birliği (GB) ve sınırlı bir bütünleşme ile sonuçlanmıştır. 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye yapılan ortaklık başvurusu ile başlayan ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 01 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ve 1970 yılında imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile öngörülen ve tam üyeliği hedefleyen süreçte, yalnızca, 6 Mart 1995'te imzalanarak 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile Gümrük Birliği gerçekleştirilerek tam üyelik yolunda müzakerelerin başlatılması ile sonuçlanmıştır. Bu ekonomik, sosyal ve siyasi birliğe üye olmak konusunda harekete gelmiş sekizinci ülke olan Türkiye, AB ile Yunanistan'ın hemen ardından harekete geçmiş ve 1963 yılında Ankara Antlaşması'nın ardından 1970'lerde Katma Protokol'le birlikte bu süreçte ortak üye olarak ilişkilerini hızla geliştirmiştir. Bu durum, aslına bakılırsa Türkiye'nin yeniliklere açık ve hızlı adımlar atma konusundaki kabiliyetini göstermektedir (Ekin, 1998, s. 45). Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliği'nin oluşma süreçleri ve ardından Türkiye'nin bu süreçlere dahil olmasıyla gelişen aşamalar incelenecektir. Avrupa ülkelerini bütünleşmeye sevk eden nedenler ve hangi konular üzerinde bütünleşmelerin sağlandığı ve zaman içerisinde bu bütünleşmelerin nasıl evrildiği ve hangi duruma geldiği gibi konular tarihsel akışına göre incelenecektir.

4.2. Türkiye ile AB Arasında Gümrük Birliği'ne Giden Süreç

Türkiye'nin AB ile arasındaki ortaklık konusundaki ilk adımlar 31 Temmuz 1959 AET'ye Ortaklık Başvurusu ile atılmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği süreci, 25 Mart 1957 tarihinde kabul edilmiş olan Roma Antlaşması ile kurulan ve altı kurucu üye içerisinde ekonomi uygulamalarının uyumlaştırılması şekliyle ortak pazarın kurulmasını, ekonomik çalışmaların uyumlu olarak geliştirilmesini, istikrarlı gelişme ortamı kurulmasını ve topluluğa üye olan devletler içerisindeki

ilişkilerin iyileştirilmesini öngören AET ile ortaklık sözleşmesi yapılmasıyla başlamıştır.

4.2.1. Ankara Antlaşması

Türkiye'nin, Batı Avrupa'da kurulması planlanan siyasi bir birlik oluşumunun dışında kalmak istememesinden dolayı 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluk Kurucu Antlaşması'nın 238. Maddesine göre Topluluğa "ortak üyelik" başvurusu yapmıştır (Karluk, 1996, s. 390).

12 Eylül 1963'de imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiş olan Ankara Antlaşması, Türkiye'nin Yunanistan ile olan karşılıklı ülkesel rekabet edebilmesi ve Yunanistan'a verilmesi muhtemel ticari avantajlardan mahrum kalmamak istemesi bu anlaşmaya giden yolu açmıştır. Anlaşmanın genel maksadı, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının hızlandırılması ve Türk toplumunun çalıştırılma, iş gücü seviyesini ve hayat standartlarının yükseltilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri sürekli ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. Türkiye ile AB arasında kurulan ilişkinin başlangıcını oluşturan Ankara Antlaşması, öncelikle Gümrük Birliği'ni faaliyete geçirmeyi sonrasında da Topluluğa tam üyeliği amaçlamıştır. Ankara Antlaşması, Esas Antlaşma (33 Madde), Geçici Protokol (11 Madde), Mali Protokol (9 Madde), Son Senet ve İşgücü konusunda karşılıklı taraflar arasında toplanan mektuplardan oluşan beş belgeden ibarettir. Anlaşmaya ek olarak Niyet Bildirisi, iki adet Yorum Bildirisi ve Federal Almanya Hükümeti tarafından dahil edilen iki adet Bildiri de dahil edilmiştir. Gümrük Birliği'nin esasları, kurulacak olan ortaklık konusunda amaçların ve ilkelerin belirlenmesi, mal, hizmet, işgücü ve sermayenin serbest dolaşımı, mevzuatların uyumlaştırılması, uyuşmazlıkların çözümü ve Türkiye'nin tam üyelik koşulları gibi başlıkları içermektedir (Karluk, 1996, s. 406).

12 Eylül 1963 Tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren, Ankara Antlaşması (AA) "Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Bir Ortaklık Yaratan Antlaşma" ile ülkemiz, bugün tam üye adayı olarak sürdürdüğü ilişkilerin yasal temellerine kavuşmuştur.

4.2.2. Katma Protokol

Ankara Antlaşması'nda bulunan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun olarak yürürlüğe girmesini sağlayan bir uygulama anlaşması olan Katma Protokol (KP) 64 maddeden oluşmaktadır. Dolaşım serbestliğindeki malların dolaşımı konusunda gerçekleştirilecek usul, sıra ve süreleri kapsayacak biçimde, bireylerin, hizmetlerin ve sermayenin dolaşım serbestisi; altyapı, rekabet koşulları, vergileme hususları ve mevzuatların uyumlaştırılması ayrıca ticari ve iktisadi uygulamaların uyumlulaştırılması konularını hükme bağlamaktadır.

KP, AA'da yer alan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun bir biçimde yürürlüğe girmesini sağlayan bir uygulama anlaşmasıdır. 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Topluluğu ile ülkemiz arasındaki geçiş döneminin başlangıcına sebep olan Katma Protokol, 23 Kasım 1970'te imzalanmış olup, Protokolün ticari hükümleri Geçici Anlaşma ile 01.09.1971 yılında yürürlüğe koyulmuştur. Üye ülke sayısı 1973 yılının başında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımıyla altı ülkeden dokuz ülkeye ulaşan Topluluğun kurucu ülkeleriyle yapılan Katma Protokol hükümlerine ilişkin kuralların, yeni katılan diğer ülkelere uyarlanabilmesi adına Türkiye ve Birliğe yeni dahil olan devletler arasında da protokol anlaşması yapılması ihtiyacı doğmuştur. Tamamlayıcı Protokol'ün 30 Haziran 1973 tarihinde imzalanmış olmasına rağmen bu anlaşmanın TBMM tarafından onaylanması 11 Ağustos 1982'yi bulmuştur. Sonrasında Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in dahil olmalarıyla benzer tamamlayıcı protokoller bu ülkelerle de imzalanmıştır (Özcüre, 2002, s. 202).

Türkiye ile AET arasında, imzalanan AA ve KP ile aralarındaki dış ticaret engellerini kaldırarak bir gümrük birliği oluşturma ve bu sayede malların serbest dolaşımı sağlandığı gibi malların üretimini sağlayan, işgücü, sermaye ve hizmetlerin de serbest dolaşımını aşamalı olarak gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

AA m. 12 ile Türkiye ile Topluluk ülkeleri arasında işçilerin serbest dolaşımını kademeli olarak gerçekleştirmek üzere, akit tarafların, Roma Antlaşması hükümlerini rehber edinerek (esinlenerek) benzer bir yol izleyecekleri kararlaştırılmıştır. KP Hükümleri doğrultusunda, işgücünün serbest dolaşımı ile birlikte, 12 ile 22 yıl sürecek 1976 ile 1986 yılları arasında geçecek geçiş dönemi

öngörülmüştür. Bu sürecin sonunda malların serbest dolaşımı (gümrük birliği) ve başta işçiler olmak üzere işgücü, hizmetler ve sermayenin de serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleştirilmesini öngörmüştür (İKV, 2001).

• **12 Eylül 1980: Askeri Darbe ve İlişkilerin Dondurulması**

12 Mart 1971 yılında ülkemizde yaşanan ve Avrupa ülkeleri tarafından büyük tepkiyle karşılanan yaşanan askeri darbe sonrası kurulan Askeri yönetimin insan haklarına aykırı demokratik olmayan uygulamalarının fazlaşması, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde üye devletler içerisinde endişe ile karşılandı.

12 Eylül 1980'de yaşanan askeri darbe sonrasında ise askeri yönetim darbe sonrasında yaptığı açıklamada ve kurulan hükümet programında AT ve Avrupa Konseyi ile ilişkilerin süregelen şekilde devam ettirileceğini vurgulamıştı. Hatta Askeri rejimin yönetiminde olan Orgeneral Kenan Evren'in, Milli Güvenlik Konseyi üyesi generallerin de katılımıyla, 16 Eylül günü yapılan basın toplantısında okuduğu bildiri, "*AT ve Avrupa Konseyi ve demokrasiye bağlı ülkelerin üyesi bulunduğu diğer kuruluşlarla ilişkilerimiz ve işbirliğimiz devam edecektir*" şeklinde ifade edilmiş olmasına rağmen 12 Eylül askeri darbesinden sonra başlangıçta AT Parlamento ve Komisyonunun aksine ilişkileri koparmaktan yana olmadığı düşünülen AT konseyi, Leo Tindemans tarafından hazırlanmış olan ve Parlamento ile Komisyonun süreç ile ilgili tedirginliklerini ifade eden raporun benimsenmesinin ardından görüşünü değiştirerek 1982 yılının üçüncü ayında AT, Türkiye ile süregelen ilişkilerini dondurmaya karar vermiştir. İlişkilerin dondurulma gerekçesi Avrupa Birliği'nin temellerini oluşturan insan hakları ve demokrasi gibi kavramların askeri rejimlerde uygulanamayacağı ve ihlallerin yaşanacağı gerekçesini göstermesine karşın AT tarafından alınan kararlar bunların ticari çıkar doğrultusunda alınmış olabileceğinin de göstergesidir. Örneğin, AT ülkelerinde tekstil sektörünün içerisinde bulunduğu kriz nedeni ile yine 1982 yılında Türkiye'den ihraç edilen tekstil ürünlerine kısıtlamalar getirilmiştir (Birand, 1985).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile başlayan bu süreç yıllar içerisinde süregelen ılımlı diplomatik görüşmeler sayesinde nihayet 1995 yılında sonuç alınmaya başlanmıştır.

4.2.3. 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Kararı)

Alınan 1/95 sayılı OKK ile gümrük vergilerinin kaldırılması, malların serbest dolaşımı ve ticaretin hızlandırılması gibi kararlar alınmış olup, Türkiye bu kararlar sonrasında Topluluğun üçüncü ülkelere karşı uygulamış olduğu ticaret politikasına tabi olmayı kabul etmiştir.

1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ve Avrupa Birliği bütünleşmesinde geçiş dönemi olarak süren 22 yılı, 31.12.1995 yılında doldurarak, 01.01.1996 yılından itibaren tam üyelik aşamasında son döneme, endüstriyel ürünlerde ve tarımsal işlenmiş ürünlerde sağlanan Gümrük Birliği ile girmiştir ve böylelikle birliğe dahil olan taraflar arasında yapılan ticaretteki sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanmıştır (İKV, 2018).

1/95 sayılı OKK Gümrük Birliği düzeninin ne şekilde işleyeceğini ortaya koymak üzere AB'nin iç Pazar mevzuatına dayalı olarak hazırlanmıştır. Aslına bakılırsa bu düzenlemeler yalnızca gümrük tarifelerinin kaldırılması ve dış ticaretin kolaylaştırılmasını değil aynı zamanda daha büyük bir bütünleşmenin alt yapısını oluşturacak şekilde hazırlanmıştır. Böylelikle, yapılan düzenlemelerde birlikte getirilen uyum yasaları, Aralık 1999 tarihinde Türkiye'nin AB üyesi adaylığının onaylanmasına taşımış ve Aralık 2004 tarihinde düzenlenen zirvede müzakerelere başlanması kararından sonrasında da daha ileri bir seviyeye götürmüştür.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından kullanılan uluslararası ticaret kurallarını esas alan Gümrük Birliği, Türkiye'nin DTÖ'ye karşı sorumluluklarına uygun hareket etmesi konusunda büyük fayda sağlamıştır (İKV, 2018).

4.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Gümrük Birliğine giriş Türkiye ekonomisi için önemlidir. Önemi ise, Türkiye'nin Birliğe girişi ile birlikte hem Avrupa ülkelerindeki piyasalarda ve küresel piyasalarda bütünleşme konusunda fayda sağlayacak ve ticareti artıracak hale getirecek olmasıdır.

1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye ve AB arasında büyük bir ivme kazanan ticaret hacmi 2017 yılında 159

milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve AB ülkemizin en önemli ticaret ortağı olmayı sürdürmüştür. Ülkemiz, AB'nin toplam ihracatından aldığı %4,5 pay ile 5. sırada yerini almıştır.

Avrupa Birliği, 2017 yılında toplam 73,9 milyar dolar ile Türkiye'nin yapmış olduğu ihracattan %47,1 oranında pay almakta olup, Türkiye'nin yapmış olduğu toplam ihracatta da ilk sırada yer almaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Ülkemiz AB'nin toplam ithalatında ise % 3.8'lik payla 6. sırada gelmektedir (AB ülkelerinin kendi aralarında yaptığı ticaret hariç tutulduğunda). Ayrıca AB ülkemizin ihracatında olduğu gibi ithalatında da ilk sırada yer almaktadır. 2017 yılı rakamlarına göre; Türkiye 233,7 milyar dolarlık toplam mal ithalatının 85,4 milyar dolarlık kısmını (%36,5'lik pay) AB'den gerçekleştirmiştir. 2017 yılında ülkemizin AB ile olan ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı %86,6 seviyesinde gerçekleşmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Hâlihazırda yalnız sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsayan Gümrük Birliğinin önümüzdeki dönemde kapsamı genişletilerek ve derinleştirilerek güncellenmesi ve AB ile ABD arasında müzakereleri sürdürülen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) Anlaşmasına ülkemizin koordineli bir şekilde taraf olması durumunda yanı başımızdaki dev pazar konumunda olan AB'nin öneminin daha da artacağı değerlendirilmektedir.

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini statik ve dinamik etkiler olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Statik etkileri GB'nin milli gelir üzerindeki tek seferlik etkisi olarak nitelendirmek mümkündür. Dinamik etkiler ise milli gelirin büyüme hızı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla gümrük birliği, mikro düzeyde işletmeleri, makro düzeyde ise genel ekonomik yapıyı etkilemiştir (Soğuk, 2003, s. 97).

4.3.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Statik Etkileri

Bu bölümde daha önce teorik olarak açıklanan Gümrük Birliği'nin ortaya çıkarmış olduğu statik etkilerin, Türkiye ekonomisine nasıl etki ettiği incelenecektir. Statik etkiler, Gümrük Birliği'nin milli gelir üzerindeki bir defalık etkisidir. Dinamik etkiler ise milli gelirin büyüme hızı üzerinde kendini gösterdiği etkilerdir. Statik etkiler;

- Ticaret Etkisi
- Tüketim Etkisi
- Üretim Etkisi
- Ticaret Hadlerine Etkisi şeklinde sıralanabilir.

4.3.1.1. Ticaret Etkisi

Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin ekonomisine olan statik etkilerinden ticaret etkisine inceleyebilmek için Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne dahil olduğundan önceki ve dahil olduktan sonraki dış ticaret rakamları incelenebilir. Öncelikle Türkiye'nin 24 Ocak 1980 tarihinde almış olduğu kararla dışa açık liberal bir ekonomi politikası uygulamayı kabul etmesi ile birlikte dış ticaret rakamları her geçen yıl artış göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği süreci, geçmiş bölümlerde incelendiği üzere, 1973 yılında Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile AB tarafından bazı ürünler de vergi ve kotaların kaldırılmaya başlamasıyla etkisini göstermeye başlamıştır.

Ticaret etkisi ikiye ayrılarak; ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiler olarak incelenebilir;

Ticaret yaratıcı etki, pahalı yerli üretimle ucuz ithal malın ikame edilmesi olarak ifade edilmektedir. Ticaret yaratıcı etki, yerli üretimin gerçekleştirilmesinde kullanılan pahalı kaynakların daha verimli olan alanlara kaydırılarak ortaya çıkmaktadır. Ticaret yaratma bir bakımda refahın artması olarak da yorumlanabilir. Gümrük Birliği'ne üye ülkeler arasında ticarete uygulanan tarifeler ve kotaların kaldırılması ile birlikte ticari malların fiyatı düşer. Birlik içinde ticaret yaratılması sebebiyle birlik üyeleri daha ucuz kaynaklarla daha fazla tüketim yapabilme olanağına kavuşurlar. Bu durum da üyeler arasındaki ticaret hacminin yükselmesini sağlar (Temiz, 2009, s. 118).

Ticaret saptırıcı etkiler, gümrük birliğine dahil olmadan önce yapılan ucuz ithalat yerine, gümrük birliğine dahil olunması sonrası, ortak gümrük tarifesinin uygulanmaya başlanması sebebi ile önceden daha ucuz olan üçüncü ülkeden yapılan ithalat pahalı hale geleceğinden dolayı birlik içinde anlaşmaya taraf olan ülkeden ithalatın yapılmasıdır. Böylelikle, ucuz ithalatın yerini bölge içinde pahalı ithalatın alacaktır. Böylece daha önce ticaret yapılan üçüncü ülkeler dışlanarak

ticaret hacmi azalır ve bu ticaret bölge içine kayar şeklinde açıklanabilir (Uyar, 2001, s. 26).

Aşağıdaki Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin ihracat yaptığı AB'nin dışında kalan sekiz ekonomik bölgeden yapılan ihracatta devamlılık gösteren bir artış görülmektedir. Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı'na (İİT) yapılan ihracat değeri 1994 yılında 3.428 milyon dolar iken 2012 yılında bu oran yaklaşık 16 kat artarak 55 milyar dolara kadar ulaşmıştır. 2015 yılında ise yaklaşık olarak 42 milyar dolardır. Tablo 3 incelendiğinde, Gümrük Birliği antlaşmasından sonra Türkiye'nin ihracat oranını en çok artırdığı bölgeler Avrupa Serbest Ticaret İşbirliği (EFTA), Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bölgeleri oluşturmuştur. KEİ'ye 1994 yılında yapılan ihracat 1.636 milyon dolar iken bu oran 2013 yılında yaklaşık 13 kat artarak 20 milyar doları geçmiştir. 2015 yılında KEİ'den yapılan ihracat 14 milyar dolar civarındadır. EİT bölgesine yapılan ihracat 1994 yılında 752 bin dolardan 2014 yılında 11.716 milyon dolara çıkmıştır. Türkiye ihracatını en çok artırdığı bölgelerden birisi olan OPEC'e 1994 yılında 1.76 milyon dolarlık ihracat yapılmışken 2013 yılında bu oran yaklaşık 18 kat artarak 30 milyar dolara kadar çıkmıştır. 2015 yılında OPEC'e yapılan ihracat 25 milyar dolardan fazla olmuştur.

Tablo 3. Türkiye'nin Ekonomik Ülke Gruplarıyla Olan İhracatı (Milyon \$) (1994-2018)

YILLAR	AB	EFTA	OPEC	ASEAN	KEİ	EİT	İİT
1994	9.407	276	1.769	407	1.636	752	3.428
1995	12.232	293	1.728	417	2.425	910	3.696
1996	12.590	335	1.794	641	2.926	1.129	4.142
1997	13.470	414	1.780	685	3.824	1.286	4.217
1998	14.837	356	1.622	237	3.290	1.124	4.391
1999	15.454	361	1.614	237	2.232	865	3.961
2000	15.688	324	1.573	233	2.466	873	3.573
2001	17.575	316	1.945	238	2.932	971	4.196
2002	20.457	409	2.274	369	3.598	1.041	4.725
2003	27.479	538	3.920	538	5.044	1.569	7.204
2004	36.698	666	6.131	380	6.778	2.206	10.214
2005	41.527	820	7.955	347	8.619	2.669	13.061
2006	48.136	1.189	8.892	658	11.583	3.340	15.007
2007	60.746	1.327	11.807	833	16.784	4.700	20.310
2008	63.708	3.261	20.937	1.534	20.867	6.247	32.596
2009	47.226	4.335	16.347	1.160	12.272	5.948	28.626
2010	52.933	2.416	19.064	1.492	14.456	7.617	32.469
2011	62.587	1.887	21.822	1.684	17.767	9.291	37.325
2012	59.394	2.601	37.946	1.277	18.791	16.563	55.218
2013	63.038	1.661	30.464	1.372	20.367	11.898	49.370
2014	68.514	3.795	28.186	1.489	19.687	11.716	48.625
2015	63.998	6.202	25.084	1.480	14.590	9.566	42.737
2016	68.343	3.226	25.121	1.549	13.078	9.602	41.232
2017	73.906	1.638	28.512	1.789	15.634	8.104	45.132
2018	77.483	2.182	20.364	1.750	16.330	6.551	37.483

Kaynak: (TÜİK, 2018).

Sonuç olarak, diğer ekonomik ülke grupları ve bölgesel birliklerle yapılan dış ticaret rakamlarında herhangi bir düşüş saptanmamış aksine hepsi ile yapılan dış ticarete artış görülmüştür. GB'nin ticaret saptırıcı etkisi net olarak gözlemlenememiştir. Bunda Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) (World Trade Organization-WTO) dünya ticaretini serbestleştirme amacıyla yaptığı gümrük vergisi indirimlerinin önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 4 ve Tablo 5 incelendiğinde ise, ülke grupları ve coğrafi bölgeler ile gerçekleştirilen dış ticarete gözle görünür bir düşük gözlemlenmediği gibi hem ihracat hem de

ithalat konusunda tüm ülke grupları ve coğrafi bölgeler ile gerçekleştirilen ticarete artışlar söz konusudur.

Tablo 4. Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat (Değer: Bin ABD \$) (2009-2017)

Ülke Grubu	2009	2011	2012	2014	2015	2017
Toplam	102.142,613	134.906,869	152.461,737	157.610,158	143.838,871	156.996,381
A-Avrupa Birliği (AB 28)	47.228,119	62.589,257	59.398,377	68.514,370	63.998,494	73.908,513
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	1.957,066	2.544,721	2.294,934	2.269,841	1.906,792	1.994,446
C-Diğer ülkeler	52.957,428	69.772,890	90.768,426	86.825,947	77.933,585	81.093,422
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	11.103,289	12.734,548	14.166,917	15.183,962	14.141,058	9.805,196
2-Kuzey Afrika	7.415,776	6.700,805	9.443,604	9.757,935	8.527,126	7.524,765
3-Diğer Afrika	2.738,866	3.633,016	3.913,246	3.996,463	3.921,798	4.148,833
4-Kuzey Amerika	3.578,829	5.459,299	6.662,554	7.292,336	7.066,506	9.700,012
5-Orta Amerika ve Karayipler	621,826	626,293	769,630	938,023	848,820	1.170,794
6-Güney Amerika	677,599	1.840,351	2.191,084	1.852,328	1.309,783	1.295,536
7-Yakın ve Orta Doğu	19.192,808	27.934,772	42.451,153	35.383,669	31.085,756	35.337,526
8-Diğer Asya	6.705,544	10.199,361	10.574,649	11.590,682	10.307,368	11.271,131
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	361,640	480,755	490,339	600,042	619,476	647,717
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	561,251	163,690	105,250	230,507	105,894	191,913

Kaynak: (TÜİK, 2018)

Tablo 5. Ülke Gruplarına Göre Yıllık İthalat (Değer: Bin ABD \$)

Ülke grubu	2009	2011	2012	2014	2015	2017
Toplam	140.928,421	240.841,676	236.545,141	242.177 117	207 234 359	233.797,921
A-Avrupa Birliği (AB 28)	56.616,302	91.439,406	87.657,462	88.783,651	78.681,346	85.209,647
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	965,287	1.038,057	1.045,827	1.260,771	1.227,213	1.564,460
C-Diğer ülkeler	83.346,833	148.364,213	147.841,852	152.132,695	127.325,800	147.023,814
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	25.779,110	35.668,228	37.206,446	36.367,325	28.111,593	31.380,528
2-Kuzey Afrika	2.237,693	3.342,055	3.308,343	3.435,769	3.006,965	4.142,800
3-Diğer Afrika	1.700,198	3.424,658	2.613,447	2.502,192	2.092,386	3.033,853
4-Kuzey Amerika	9.513,149	17.345,670	15.084,268	13.834,992	12.070,505	14.112,118
5-Orta Amerika ve Karayipler	475,745	903,455	1.069,126	1.123,835	1.039,522	960,224
6-Güney Amerika	2.286,192	4.500,367	4.079,580	3.934,733	3.661,117	5.930,444
7-Yakın ve Orta Doğu	7.133,985	20.439,413	21.410,008	20.480,465	13.574,630	19.785,647
8-Diğer Asya	28.748,748	53.143,945	49.602,022	56.162,293	53.339,448	57.169,144
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	647,843	806,922	861,022	637,678	608,577	2.236,380
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	4.824,170	8.789,500	12.607,589	13.653,413	9.821,057	8.272,676

Kaynak: (TÜİK, 2018).

4.3.1.2. Ticaret Yaratıcı Etki

Ticaret yaratıcı etki, Birlik içerisinde herhangi hizmet veya malın üretiminin, o malı veya hizmeti daha verimli şekilde üretebilecek ve yine birlik içerisinde bulunan başka bir ülkeye üretimin geçmesiyle sağlanır ve böylelikle yüksek maliyetli üretim yapan ülkenin yerini, birlik içinde bulunan ve o mal veya hizmeti daha düşük maliyet ve verim ile gerçekleştirebilecek olan ülkenin alması olarak açıklanabilir. Bu durumu özetlemek gerekirse; GB'ne dahil olunması sonucunda kaldırılan tarife ve kotalar, ilgili malların fiyatlarının düşmesine ve birliğe üye ülkeler arasında ticaretin artmasına neden olur. Böylece birlik üyesi olan ülkeler daha düşük maliyetlerle daha fazla tüketim yapma imkanı bulan birliğe üye ülkeler kendi aralarındaki ticaret hacminin yükselmesine neden olurlar.

Aşağıdaki Tablo 6 incelendiğinde görüleceği üzere, 1995 senesinde yurt dışına ihraç edilen ürünlerin toplam bedeli 21 milyar 37 milyon dolar olarak gerçekleşmişken 2005 senesinde toplam tutar 73 milyar 476 milyona yükselmiştir. Aradan geçen on yılda yüzde 335 gibi çok büyük artış gözlenmiş olup, aynı yıllar arasında tablo 5'te görüleceği gibi ithalat ise 35.709 milyar dolardan 116.563 milyar dolara çıkarak yüzde 326'ya ulaşmıştır. Yine 1995 yılında 14.072 milyar dolar olan dış ticaret açığı yüzde 307 artarak 43.091 milyar dolara ulaşmış olup, gerçekleşen yılda ilişkin dış ticaret hacmi 57.346 dolardan 190.035 dolara artış göstererek yüzde 330 oranına ulaşmıştır. Bahse konu verilere bakıldığında yıllık ortalama yüzde 30 seviyelerinde gerçekleşen dış ticaret hacminde yükseliş göstermiştir. Gümrük Birliği anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarih olan 1996 yılını takip eden 1997, 1998, 1999 yıllarında ihracat rakamları 26 milyar dolar seviyelerinde kalmasına rağmen aynı yıllarda ithalat rakamları 1999 yılına kadar gerilemiştir. Her ne kadar 2000 yılında bir miktar artış sağlansa da 2001 yılında yaşanmış olan krizin etkisi ile tekrar düşmeye başlamıştır. 2001 yılında itibaren ise istikrarlı biçimde hem ihracat hem de ithalat rakamları artmaktadır.

Tablo 6. Türkiye'nin Toplam Dış Ticareti (ABD \$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)			
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	-14 071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18 947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14 084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 499	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2014	157 610 158	3,8	242 177 117	-3,8	- 84 566 959	399 787 275	65,1
2015	143 838 871	-8,7	207 234 359	-14,4	- 63 395 487	351 073 230	69,4
2016	142 529 584	-0,9	198 618 235	-4,2	- 56 088 651	341 147 819	71,8
2017	157 000 247	10,2	233 798 642	17,7	- 76 798 395	390 798 889	67,2

Kaynak: (TÜİK, 2018)

Tablolardan elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda ulaşılan sonuç; 1995 senesinden önce nispeten düşük hızda bir artış yaşandığı gözlemlenen ticaret hacmi, Gümrük Birliği kararı ile 1996 senesinden sonra yükselmekte olup, bu durum üzerinde ticaret yaratıcı etkinin varlığından bahsedilebilir. Fakat bu artışların nedenlerini devalüasyonlara veya diğer parasal denge ve düzenleyici politikalara da bağlamak mümkündür. Bu değişimlerin neden ve etkilerini kapsamlı olarak irdelleyebilmek adına Türkiye'nin Avrupa Birliği üye devletleriyle gerçekleştirmiş olduğu dış ticareti araştırmak ve elde edilen verilere göre değerlendirmesinin yapılması daha sağlam temelleri olan yorumlar yapmaya yardımcı olacaktır.

4.3.1.3. Ticaret Saptırıcı Etki

Üçüncü ülke tarafından gönderilen mallara karşı uygulanan ortak gümrük tarifeleri sonucunda, bu ülkelerin mallarının fiyatlarının piyasa fiyatlarının üstüne çıkarak yüksek fiyatlara ulaşması, yapılacak ticareti faaliyetin birlik içine yönelmesine sebep olmaktadır. Ticareti GB'nin dışından kendi içine yönlendiren ve ticaret saptırıcı etki olarak adlandırılan bu etki sonucunda birliğin dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminde daralma ortaya çıkmaktadır (Uyar, 2001, s. 35).

Önceki bölümlerde incelenen Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6 göstergeleri üzerinde Türkiye'nin AB ve AB dışındaki üçüncü ülkeler ile olan dış ticaretinin bulunduğu diğer ülke grupları ile olan tüm ticaret faaliyetlerine bakıldığında, GB akabinde üçüncü ülkelerle gerçekleştirmiş olduğu dış ticaret faaliyetlerinde somut ticaret saptırıcı etkilere yol açacak bir farklılaşma olmadığı ve AB ülkeleri ile sağlanan dış ticaret artışlarına benzer oranlarda düzenli ve yükselen bir artış olduğu gözlenmektedir. Böylece, GB'nin AB'nin yararına olarak değerlendirilebilecek önemli bir ticaret sapması yaratmadığı ve Türkiye'nin üçüncü ülkelerde olan dış ticaret piyasalarında ticari bir kayba sebep olmadığı görülmektedir. AB ve Türkiye arasında uygulanan GB kararı, ticaret saptırıcı etki bakımından incelendiğinde, Türkiye'nin zararına çok önemli bir ticari etkide bulunmamıştır. Türkiye, dış ticaret hacmindeki artışı AB ve diğer üçüncü ülkeler ile aynı biçimde istikrarlı olarak devam ettirmiştir. Bu düzenli artışın sebebi artan nüfus ve ona bağlı olarak gelişen ihtiyaçlar olarak belirtilebilir.

Tablo 7. Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (Milyon \$)

Yıl	Genel					Avrupa Birliği					AB'nin Payı (%)		
	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	İthalat	Hacim
1993	15,348	---	29,429	---	52.2	7,599	---	13,875	---	54.8	49.5	47.1	48.0
1994	18,105	18.0	23,270	-20.9	77.8	8,635	13.6	10,915	-21.3	79.1	47.7	46.9	47.3
1995	21,636	19.5	35,707	53.4	60.6	11,078	28.3	16,861	54.5	65.7	51.2	47.2	48.7
1996	23,224	7.3	43,627	22.2	53.2	11,549	4.3	23,138	37.2	49.9	49.7	53.0	51.9
1997	26,261	13.1	48,559	11.3	54.1	12,248	6.1	24,870	7.5	49.2	46.6	51.2	49.6
1998	26,974	2.7	45,921	-5.4	58.7	13,498	10.2	24,075	-3.2	56.1	50.0	52.4	51.5
1999	26,587	-1.4	40,671	-11.4	65.4	14,348	6.3	21,401	-11.1	67.0	54.0	52.6	53.2
2000	27,775	4.5	54,503	34.0	51.0	14,510	1.1	26,610	24.3	54.5	52.2	48.8	50.0
2001	31,342	12.8	41,399	-24.0	75.7	16,118	11.1	18,280	-31.3	88.2	51.4	44.2	47.3
2002	36,059	15.1	51,553	24.5	69.9	18,459	14.5	23,321	27.6	79.2	51.2	45.2	47.7
2003	47,252	31.0	69,339	34.5	68.1	24,484	32.6	31,695	35.9	77.2	51.8	45.7	48.2
2004	63,120	33.6	97,539	40.7	64.7	34,451	40.7	45,434	43.3	75.8	54.6	46.6	49.7
2005	73,476	16.4	116,774	19.7	62.9	38,394	11.4	49,220	8.3	78.0	52.3	42.1	46.1
2006	85,525	16.4	139,576	19.5	61.3	44,004	14.6	55,068	11.9	79.9	51.5	39.5	44.0
2007	107,153	25.3	169,986	21.8	63.0	60,397	37.3	68,589	24.6	88.1	56.4	40.3	46.5
2008	132,027	23.1	201,964	18.7	65.3	63,390	4.9	74,802	9	84.7	48	37	41.3
2009	102,136	-22.6	140,919	-30.2	72.4	46,984	-25.8	56,585	-24.3	83	46	40.1	42.6

Kaynak: (TÜİK, 2011)

Yukarıdaki Tablo 7'de yer alan bilgiler incelendiğinde, 1993 yılında Türkiye'nin ithalatında AB'nin payı %47.1 ve Türkiye'nin ihracatında AB'nin payı %49.5 iken 1996 yılına yani OKK'nın kabul edildiği tarihe bakacak olursak, ihracattaki pay %49.7 ve ithalattaki pay %53 olarak yükselmiştir. Bu yükseliş sonraki yıllarda normalleşmiş olup %40 ile %50 arasında değişiklik göstermekte ve aynı trendi sürdürmektedir.

4.3.1.4. Tüketim Etkisi

Türkiye açısından, AB ile Gümrük Birliği'ne dahil olunduktan sonra, gümrük tarifelerinin sıfırlanarak gümrük vergilerinin sanayi malları için kaldırılmasıyla bir önceki döneme göre daha düşük fiyatlardan ithalat yapabilmektedir. Dolayısıyla, yerli üretime göre daha ucuz ithal ürünlerin talebinin artmaya başlaması sonucunda, AB içerisinde nispeten pahalı üretim gerçekleştiren bir üye ülkenin ve ortak gümrük tarifesi (OGT) nedeni ile ürünleri pahalı hale gelen AB dışındaki ülkelerin sanayi malı üretimi azalmakta olup, üretim daha ucuz olan ülkelere kaymıştır. Üretim üzerindeki bu değişikliğe bağlı olarak AB içindeki fiyatlar herhangi bir ülkede var olan fiyatın altında kalırsa, bu ülke vatandaşlarının satın alma seviyeleri yükseleceğinden AB ülkeleri içerisinde yapılmakta olan dış ticaret fazlalaşacaktır. İthalatta yaşanan bu artış GB'nin tüketim etkisini ortaya koymaktadır. Yani; meydana gelen fiyatlardaki değişim,

GB öncesinde vatandaşların aldığı fiyatlardan daha düşük olacağı için bireylerin satın alma seviyeleri yükselecek ve buna bağlı olarak da tüketim miktarları artacaktır.

Türkiye'nin AB ile gerçekleştirmiş olduğu dış ticarete ithalat açısından yararına olan durumu mal gruplarına açısından incelendiğinde, yatırım malları payının Türkiye ve AB arasında uygulanmaya başlanan GB 1995-2003 yılları arasında ortalaması %28, üretime girdi olarak kullanılan ara malları paylarının ortalaması %58 ek olarak tüketim malları paylarının ortalaması %14 olarak gözlenmektedir. Yatırım mallarına ilişkin olarak ise, bu malların ithalatında 1980'li yıllardan itibaren gümrüklerini yatırımı teşvik kapsamında sıfırlaması nedeniyle tüketim mallarına oranla yatırım malları ve ara mallara ilişkin ithalat çok daha yüksek bir paya sahip olmuştur. Buna karşılık AB'den ithal edilen tüketim mallarındaki gümrük tarifeleri, 1996 yılında GB'ne geçilmesi ile kaldırılmıştır. Tüketim malları ithalatında 1996 yılı itibariyle yaklaşık %93 oranındaki artışın bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye dış ticaretinin büyük ve önemli bölümünü AB üyesi devletler ile gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin AB'ye ihraç etmiş olduğu ürünler arasında gıda ve giyim malları bulunurken, ithal olarak makine, otomotiv gibi ürünler yer almaktadır. Dış ticaret verilerine bakıldığında da AB ekonomisi ile kurulan bağlar ilerlemiş ve birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir (Dura ve Atik, 2000, s. 221).

GB'nin yürürlüğe konulmasından bir önceki sene yani 1995'de AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin yurt dışına satmış olduğu (ihracat) ürünler içerisindeki oranı %51,2 seviyesinde olmakla birlikte, 2000 senesine gelindiğinde aynı oran %52,2 olmuştur. 1995 senesindeki verilere bakılırsa, yurt dışına satılan toplam ürünlerin içerisindeki payda %2 gibi önemsiz bir oranda artış olmuştur. Öte yandan, yurt dışından alınan ürünlerin AB'den karşılanan kısmı, 1995 senesinde %47,2 iken, 2000 senesine gelindiğinde %48,9 yükselmiştir. Yani, 2000 senesinde satılan malların %52,5'i AB üyesi ülkelere gerçekleştirilen satışlardan oluşurken, yine 2000 senesinde ithalatımızın %48,9'u AB üyesi ülkeler ile yapılmıştır (Erdal, 2002, s. 18).

Benzer ve yaklaşık yüzdeler olmasına karşın ithal edilen ürünler ile ihraç edilen ürünler arasındaki oransal olarak bakılan dış ticaret rakamlarında benzerlik

gösterse de, teknoloji ve nitelik farklılıkları fiyatlar açısından bakıldığında her geçen yıl artış gösteren cari açıklar meydana getirmektedir.

Gümrük Birliği'nin tüketim etkisi sayısal anlamda Tablo 8 ve Tablo 9'da yer alan veriler doğrultusunda incelendiğinde, yatırım malı ihracatının 1994 yılında 736 milyon dolar olduğu görülmekte iken 2003 yılında büyük bir artışla 4.3 milyar dolar olduğu görülmektedir. Aynı dönem ithalat açısından incelendiğinde ise, yatırım malı ithalatının 5.1 milyar dolardan 11.3 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Ara mal ihracatının 1994 ve 2003 yılları arasında 2.805 milyar dolardan 7.431 milyar dolara yükseldiği gözlenmiş olup, ara mal ithalatı da yaklaşık olarak benzer oranlarda yükselerek 6.912 milyar dolardan 19.233 milyar dolara ulaşmıştır. Tüketim mallarındaki ihracat miktarı da aynı dönemde 5.577 milyar dolardan 14.929 milyar dolara artmış ve ithalat da yükselerek 795 milyon dolardan 5.147 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 8. Türkiye Toplam İhracatının Dağılımı (\$)

Yıl	Yatırım (Sermaye) Malları	Hammadde (Ara Malları)	Tüketim Malları	Diğerleri
1994	736.854.750	8.183.328.059	9.181.440.427	4.248.839
1995	848.232.026	8.933.950.442	11.848.987.348	5.871.066
1996	1.119.767.022	9.767.257.245	12.317.984.735	19.455.971
1997	1.275.676.924	11.100.138.376	13.860.745.053	24.511.195
1998	1.342.376.470	11.251.435.222	14.365.071.958	15.068.088
1999	1.820.291.287	10.862.729.261	13.849.183.891	55.020.523
2000	2.175.700.980	11.565.080.301	13.986.726.896	47.397.868
2001	2.658.240.066	13.368.640.822	15.261.528.249	45.807.219
2002	2.790.179.717	14.657.325.002	18.464.846.170	146.738.140
2003	4.344.031.291	18.494.474.782	24.125.341.055	288.989.174
2004	6.530.837.813	25.945.605.922	30.501.889.001	188.820.084
2005	7.997.690.484	30.289.781.567	34.835.398.811	353.537.281
2006	9.423.368.558	37.788.251.900	37.790.477.603	532.577.457
2007	13.754.544.206	49.403.025.071	43.695.826.270	418.354.357
2008	16.725.376.991	67.733.801.599	47.076.908.589	491.108.447
2009	11.116.832.424	49.734.011.868	40.733.029.335	558.738.976
2010	11.771.080.047	56.380.660.914	45.320.505.753	410.972.470
2011	14.191.696.382	67.941.697.273	52.218.849.432	554.625.743
2012	13.733.633.986	82.655.801.376	55.556.261.919	516.039.275
2013	15.592.481.893	74.817.206.282	60.732.210.540	660.738.372
2014	16.107.108.526	75.171.304.405	65.088.272.245	1.243.472.514
2015	15.391.912.632	68.432.756.293	59.145.648.389	868.554.114
2016	15.891.426.284	66.890.193.261	58.876.813.421	871.150.842
2017	18.352.646.345	73.065.905.650	64.879.416.831	698.412.242
2018	18.124.943.765	72.960.157.433	62.424.457.948	676.314.685

Kaynak: (TÜİK, 2018).

Tablo 9. Türkiye Toplam İthalatının Dağılımı (\$)

Yıllar	Yatırım (Sermaye) Malları	Hammadde (Aramaları)	Tüketim Malları	Diğerleri
1994	5.195.474.883	16.633.112.452	1.341.547.988	99.883.704
1995	8.093.539.465	25.197.768.549	2.329.669.006	88.033.754
1996	10.253.553.040	29.114.095.805	4.020.568.582	238.425.069
1997	11.107.859.116	32.119.882.544	5.051.939.847	279.039.166
1998	10.660.620.929	29.906.826.618	5.005.152.896	348.791.459
2000	11.365.338.165	36.009.555.328	6.928.480.506	199.446.504
2001	6.940.425.180	30.300.839.997	3.813.408.918	344.408.858
2002	8.399.564.903	37.655.830.493	4.898.331.419	600.070.513
2003	11.325.906.779	49.734.760.233	7.813.324.260	465.700.786
2004	17.397.440.482	67.549.436.061	12.100.276.926	492.612.499
2005	20.363.221.590	81.868.283.580	13.975.300.275	567.345.462
2006	23.347.555.798	99.604.659.525	16.116.330.152	507.628.673
2007	27.054.432.821	123.639.630.703	18.694.021.990	674.628.987
2008	28.020.665.407	151.747.101.303	21.489.236.077	706.571.322
2009	21.462.823.387	99.509.820.926	19.289.706.894	666.070.004
2010	28.818.241.904	131.445.426.338	24.734.929.660	545.733.950
2011	37.270.610.670	173.140.242.682	29.692.267.562	738.555.360
2012	33.925.388.972	174.930.330.755	26.699.251.631	990.169.551
2013	36.771.126.999	183.811.325.436	30.415.893.985	662.903.690
2014	35.995.906.918	176.721.668.830	29.006.394.130	453.147.195
2015	34.904.939.732	143.316.884.780	28.586.784.147	425.749.957
2016	35.918.942.468	134.315.400.510	27.947.075.535	436.816.534
2017	33.116.301.085	171.458.866.348	28.488.535.385	734.218.063
2018	26.799.503.885	157.833.459.853	21.134.910.575	736.941.604

Kaynak: (TÜİK, 2018)

Yukarıdaki her iki Tablo (Tablo 8 ve Tablo 9) incelendiğinde ve karşılaştırıldığında artış oranları benzerlik göstermekle birlikte GB kararı öncesi ve sonrasında ani artışlar görülmemiştir. Küresel anlamda ekonomik gelişmelerin, nüfus artışının ve tüketici ihtiyaçlarının ve tüketici davranışlarının gelişmesi ile birlikte bazı artışların olduğu yıllara rastlanırken özellikle, Türkiye’de yaşanan ve Cumhuriyet tarihinin en önemli ekonomik ve finansal krizi olarak değerlendirilen 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat ayları arasında etkilerini gösteren kriz döneminde ise azalışlar göstermiştir. Dolayısıyla, ulusal anlamda yaşanan 2001 krizi gibi ekonomik krizlerin de bu rakamların düşüşünde etkin rol oynadığı görülmektedir.

4.3.1.5. Ölçek Ekonomileri Etkisi

Ölçek ekonomileri, büyük şirketlerin faktör maliyetlerinin azalmasına neden olması ve üretimde sağlanan verimlilik artışı sonucunda meydana gelir. Büyük piyasalar, satış konusunda uygulanan yeni yöntemler, yüksek teknoloji makine ve donanıma ulaşım imkanları, nitelikli emek ölçek ekonomisinin önemli

etkenleridir. GB sonrasında birliğin iç pazarlarının büyümesinin sonucunda, yükselen ihtiyaçları sağlamak adına şirketlerin üretim miktarlarını fazlalaştırması gerekmektedir. Bu durumlarda şirketler kullanılmayan kapasitelerini kullanma yoluna giderek yaklaşık maliyetlerini en aza indirger ve optimum ölçeye ulaşabilirler şayet kullanılmayan fazla kapasiteleri yoksa kapasite artışı konusunda yatırım arayışı içine girebilirler.

Ölçek ekonomileri üretkenliği artırmakta, masrafları düşürmekte ve bir firmanın ve bir sanayi kolunun üretim fonksiyonlarını ve kapasitesini değiştirerek fayda sağlamaktadır. Gümrük Birliği büyük bir pazar yapısında üretimin büyümesini sağlar. Bu durum ölçek ekonomilerini oluşturmaktadır. Ölçek ekonomileri iki başlık altında toplanabilir; iç ölçek ekonomileri ve dış ölçek ekonomileri.

Ekonomik işbirliği piyasada genişleme yaratır ve firmaların yapısında bulunan maliyetlerde azalma görülür. Bu etkiler ölçeğin iç ekonomisidir. Dış ölçek ekonomileri firmaların dışında görünür, pazardaki ve sektördeki işbirliği ve genişlemeden sonra büyüme ve tasarruflar firmanın dışında görünmektedir. Bu tasarruflar, farklı ölçek ekonomileri olarak adlandırılmaktadır.

4.3.1.6. Dış Ticaret Hadleri Etkisi

Dış ticaret hadleri, işbölümü sonucunda artan refahtan alınan ülkelerin payını tanımlar. Gümrük Birliği'nden sonra, artan ticaret Birliğin içerisindeki üretimi ve geliri artırdı fakat Birlik dışında kalan ülkeler tam tersini yaşadılar. Ayrıca, mal üreten ülke, diğer ülkelerdeki üretimi ve geliri düşürmeye başladı. Bu sayede gelir birliğe doğru hareket eder çünkü ucuz mallar pahalı olarak üretilen mallara göre daha çok tercih edilir (Yılmaz, 2012, s. 97).

Ülkelerin uluslararası arenada rekabet kuvvetini ve seviyesini gösteren makroekonomik göstergelerden biri de o ülkenin dış ticaret hadleridir. Günümüz dünyasında, ithalât ve ihracat fiyat endeksleri oldukça önemlidir. Basitçe anlatmak gerekirse, "Dış Ticaret Haddi, (DTH)", ihraç malları fiyat endeksinin, ithal malları fiyat endeksine oranı biçiminde tanımlanabilir.

DTH, bir ülkenin sattığı ve satın almakta olduğu malların fiyatlarında yaşanan farklılıklar neticesinde, ülkenin uluslararası ticari faaliyetlerden lehine

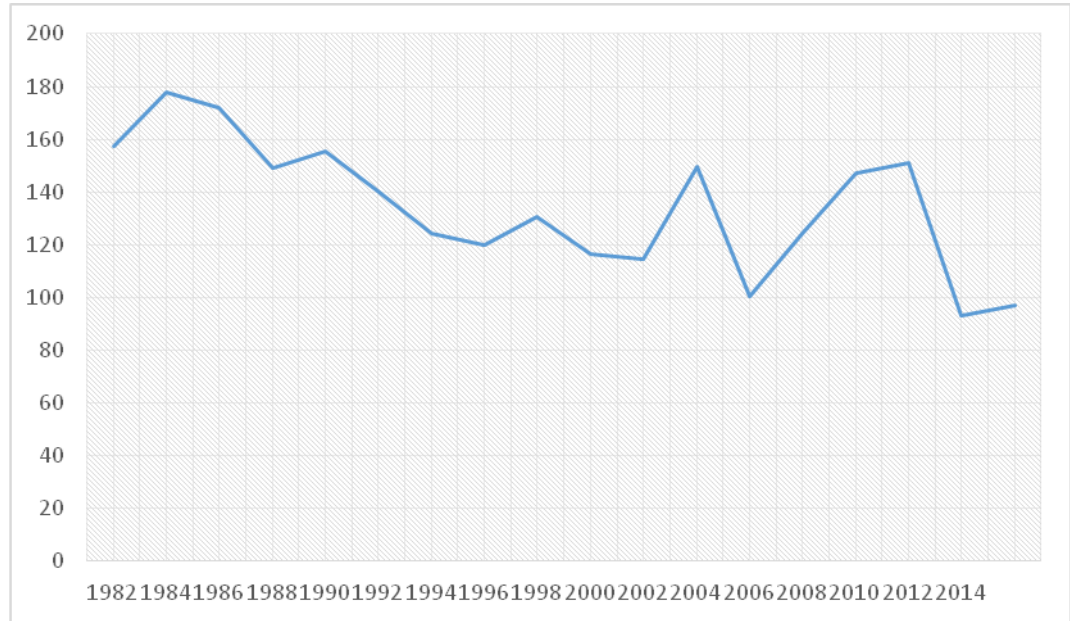
veya aleyhine etkilendiğini ortaya koymaya çalışan bir kavramdır. Ülkenin lehine olan etki, gerçekleşen uluslararası ticaretin ülke refahını arttırması, aleyhine olan etki ise, uluslararası ticaretin meydana getirdiği refah getirisinden faydalanamayacak olması anlatılmak istenmektedir.

DTH'nin, baz alındığı yıla göre 100'den fazla olması, uluslararası süreç esnasında kazanç sağlandığını (lehine), 100'den küçük çıkması ise, dış ticaretten kayba uğranıldığını (aleyhine) göstermektedir. DTH'nin bir devlet lehine dönmesi, bahse konu devletin küresel gelir bölüşümündeki payının yükseldiğini, aleyhine dönmesi ise, bu payın azaldığına işaret eder. Farklı bir deyişle, dış ticaret hadleri artan devletlerde satın alma gücü yükselir ve bu yükseliş toplumun refah seviyesini de yükseltir, tam tersi olarak ise dış ticaret hadlerinde düşüş gerçekleşen devletlerde refah seviyesi düşer ve toplumsal kaygı artar. Bir ülkenin dış ticaret açığının artmasındaki önemli nedenlerden biri de, ihracat fiyatlarının ithalât fiyatlarına oranı olarak ifade edilen dış ticaret hadlerinin bozulması, bir diğer ifade ile 100'ün altında kalmasıdır. Keza DTH, iktisadı çözümlemede, dış ticaret politikalarının belirlenmesinde, uluslararası rekabet gücünün tespitinde önemli bir kavramdır. Konu petrol ithalatçısı bir ülke olan Türkiye yönünden incelendiğinde, ilk yıl verilerinin, gelirin 100 TL, sanayinin 66.6 TL, hizmetlerin 33.3 TL olduğunu düşünelim. Ülke, sanayi üretiminin yarısını ihraç edip, geliri ile petrol ithal etmektedir. Ertesi yıl petrol fiyatının iki katına çıktığını varsayalım. Ülkede sabit TL fiyatları ile “büyümenin sıfır” olmuştur. Sabit Dolar kuruyla milli gelir yüzde 33 artmış olmasına karşın, satın alabildiği petrol miktarı yarı yarıya azalmış; yani ülkenin refahı yüzde 17 oranında düşmüştür. Ülke bu durumda dış alımını azaltabilir veya varlık satıp ithalatını sürdürebilir. Bir ülke giderek daha fazla dış ticarete açılmasına karşın, DTH'leri zamanla o ülkenin aleyhine gelişebilir. Bu durumda ülke, “ekonomik olarak gelişmesine” rağmen, DTH'lerindeki anılan bozulma, zamanla “refahı düşürücü” etki doğurabilir. Bu duruma literatürde “yoksullaştıran büyüme” adı verilmektedir (Şahin, 2016).

Dış ticaret hadleri, ülkelerin ticaret kazançlarını ve rekabet güçlerini yansıtması nedeniyle, gelişmekte olan ülkeler ve her dönem dış ticaret açığı veren Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Türkiye, dış satım ve alımı arasında oluşan “negatif” farkı, başka dış kaynaklardan temin edilen döviz gelirleriyle karşılamaktadır. Söz konusu kaynakların başta gelenlerini, doğrudan yabancı

sermaye yatırımları, borçlanmalar, bankaların yabancı bankalardan temin ettiği krediler, yabancıların Türkiye’de hisse senedi, tahvil, hazine bonosu almak için getirdiği paralar olarak sayabiliriz. Bunlara ek olarak, ödemeler dengesi tablosundaki “net hata ve noksan” kalemindeki, nereden geldiği bilinmeyen dövizler ile TCMB’nin döviz rezervlerinden yapılan kullanımlar da sayılabilir.

Türkiye’nin DTH’lerine baktığımızda, bazı yıllarda olumsuz, bazen de olumlu seyir izlediğini görmekteyiz. Uygulanan dış ticaret politikaları, ihrac ürünlerinin fiyat ve gelir esneklikleri, ara malları dış satımının payının yükselmesi gibi konular, dış ticaret hadlerinin ülke aleyhine değişimler göstermesinin nedenleri arasında gösterilebilir. Dr. Suna Şahin tarafından, ithalat ve ihracat hacim endeksleri de ele alınarak yapılan DTH ile ilgili bir çalışmada (2010=100), 1982-2015 yılları için hesaplanan “brüt” DTH grafiksel olarak gösterilmiştir (Şahin, 2016).



Şekil 1. 1982-2015 Brüt Dış Ticaret Hadleri, Kaynak: TÜİK, 2018.

Dış ticaret hadleri ihracat birim değer endekslerinin ithalat birim değer endekslerine olan oranı ile ortaya çıkmaktadır. Bu rakamların 100’ün altında olması ülkemiz için dış ticarete konu edilen mal gruplarının baz yılı olarak alınan 2010 yılına göre pahalıya satıp, ucuza satın aldığımız için ülke lehine bir durumu, 100’ün altında olması ise ülke aleyhinde bir durumu göstermektedir. Bu açıklama göz önünde bulundurularak dış ticaret hadlerine tablo 10 üzerinde bakıldığında çok keskin iniş ve çıkışlar gözlemlenmemiştir.

Tablo 10. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Dış Ticaret Hadleri

Yıllar	Ocak	Şubat	Kasım	Aralık
1997	114,9	124,3	117,7	121,0
1998	120,1	117,7	123,9	124,6
1999	127,4	128,5	111,0	110,1
2000	111,9	111,6	107,3	108,7
2001	110,3	107,0	107,6	109,6
2002	109,7	110,0	104,7	104,9
2003	106,6	106,3	110,1	109,5
2004	110,6	111,2	106,0	106,9
2005	107,6	108,1	105,7	104,7
2006	104,9	104,7	100,9	101,0
2007	105,5	105,5	104,0	104,5
2008	103,4	103,5	96,8	101,0
2009	102,9	100,3	104,7	104,9
2010	103,1	100,8	99,0	99,0
2011	99,4	98,9	95,4	95,9
2012	97,5	97,4	96,9	97,5
2013	99,0	97,4	98,8	98,2
2014	100,4	98,8	101,0	102,3
2015	105,6	105,3	107,9	110,0
2016	113,9	114,8	110,9	110,2
2017	107,7	106,6	104,5	104,8
2018	104,2	107,1	-	-

Kaynak: TÜİK, 2018.

Tablo 11. İhracat Miktar Endeks Rakamları

Yıllar	Ocak	Şubat	Kasım	Aralık
1997	24,1	22,1	32,7	31,4
1998	29,2	27,6	30,2	30,4
1999	24,4	28,2	37,0	34,3
2000	30,0	32,4	39,1	36,5
2001	33,8	38,4	50,2	43,3
2002	44,5	41,8	57,4	46,3
2003	52,2	43,0	53,4	59,7
2004	56,9	46,2	65,5	70,4
2005	55,7	65,4	68,6	82,0
2006	57,5	70,9	93,7	89,8
2007	68,3	82,0	101,5	85,6
2008	92,9	98,9	91,2	75,2
2009	80,2	92,9	83,4	95,2
2010	81,8	88,3	95,0	120,0
2011	94,1	96,8	106,7	121,7
2012	100,7	112,8	134,1	121,2
2013	109,2	117,5	139,2	128,5
2014	119,6	127,1	132,3	135,7
2015	127,5	128,6	134,0	134,9
2016	110,7	142,2	147,4	147,3
2017	129,6	139,5	157,0	151,4
2018	133,8	141,2		

Kaynak: TÜİK, 2018.

Tablo 12. İthalat Miktar Endeks Rakamları

Yıllar	Ocak	Şubat	Kasım	Aralık
1997	33,7	34,5	43,9	49,7
1998	33,4	41,4	36,8	41,6
1999	25,8	34,0	43,2	49,7
2000	38,9	48,0	63,0	49,1
2001	47,4	42,7	42,6	39,7
2002	43,5	39,1	51,6	54,5
2003	48,1	43,7	53,6	80,8
2004	59,2	57,3	71,3	84,9
2005	59,6	69,4	81,3	95,4
2006	65,9	80,0	96,7	86,5
2007	80,1	85,7	106,9	102,4
2008	101,7	98,7	78,3	77,4
2009	66,9	66,7	85,2	102,6
2010	77,5	78,1	105,6	127,0
2011	101,5	102,3	105,1	118,0
2012	101,8	102,1	121,3	113,8
2013	108,7	110,0	127,2	135,8
2014	114,6	107,6	134,2	139,9
2015	111,8	115,1	121,2	139,1
2016	109,0	126,2	132,9	143,5
2017	118,8	119,5	145,7	162,2
2018	147,9	133,4		

Kaynak: TÜİK, 2018.

Yukarıdaki Tablo 11 ve Tablo 12’de yer alan ithalat ve ihracat miktar endeks rakamları üzerinden hesaplanan ve Tablo 10’da verileri bulunan dış ticaret hadleri dikkatle incelendiğinde, Türkiye’nin ithalat oranlarında düzenli artışlar olmasına rağmen ihracat oranları sürekli olarak dalgalanma ve değişiklikler göstermektedir. Artışlar orantılandığında ithalat artış oranları ihracat artışlarına göre daha yüksektir. İthalatta yaşanan düşüşler özellikle Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik kriz dönemlerinde gerçekleşmektedir.

4.3.2. Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Statik Etkilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye ile AB arasında yapılan GB kararının statik etkileri geçmiş bölümlerde tablolar ve veriler ışığında incelenmiştir. Gümrük Birliği’nin Türkiye ekonomisine olan statik etkilerinin sonucu olarak; Türkiye, GB kararından sonra gerek AB gerekse diğer ülkelerin bulunduğu gruplarla yapılan dış ticaretini arttırmıştır. Ticaret yaratıcı etki açısından durum değerlendirildiğinde ticaret yaratıcı etkinin AB avantajına olduğu ancak bu durumun GB kararı öncesinde de zaten Türkiye’nin AB ülkeleri ile olan dış ticaretinin AB lehine olmasından

kaynaklandığını vurgulamak gerekmektedir. Dış ticaret hadleri etkisi incelendiğinde dış ticaret hadlerinin Türkiye'nin aleyhine işlediği ancak bunun ortadan kalkabilmesi için Türk sanayisinin üretim ve üretime bağlı rekabet gücünün artması gerektiği görülmektedir. Üretim gücünün tek başına olan artışı yeterli olmamakla birlikte, üretimin yüksek teknoloji kullanarak üretilen yüksek teknolojili ürünler elde edilmesi üzerine kurgulanması gerekmektedir. Ülkemizin ihraç etmiş olduğu ürünlerin ortalama kilogram fiyatı ortalama 2018 yılı ilk üç ay ortalaması 1.36 dolar olmuştur. Birlik ülkelerinden Almanya'nın ihracat kilogram ortalamasının 4,3 dolar olduğu, Birlik dışı ülkelere Japonya'nın ihracat kilogram ortalamasının 3,5 dolar olduğu bir ortamda, bir ton domates karşılığında 1 adet telefon veya bilgisayar alabiliyorsak miktarlardan çok katma değere odaklanmak Türkiye'nin ekonomik göstergeleri açısından daha faydalı olacaktır.

4.3.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Dinamik Etkilerinin Değerlendirilmesi

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki dinamik etkileri; teknolojik ilerlemenin oluşturduğu etkiler, rekabet etkisi, ölçek ekonomileri etkisi, yabancı sermaye ve yatırımları teşvik etkisi olarak değerlendirilecektir. Dinamik etkiler uzun sürelidir yani orta ve uzun vadede ülke ekonomisinin yapısında önemli değişiklikler oluşturdukları için çoğunlukla statik etkilerden daha önemlidir ve daha dikkatli incelenmelidir.

Gümrük Birliklerinin dinamik etkileri, birlik ülkelerinin karşılıklı olarak tarifeleri kaldırmaları sonucunda ortaya çıkan ticaretlerinde yaşanan değişiklikler, tüketim miktarlarında yaşanan değişiklikler, dış ticaret hacminde yaşanan değişiklikler ve refah seviyelerinde oluşan değişikliklerle ilgilidir. Gümrük Birliği'ne dahil olan ülkelerin ekonomileri işgücü, üretim kapasitesi ve kaynakların dağılımına bağlı olarak değişiklikler gösterir. İlerleyen süreçle birlikte, kişi başına düşen milli gelir, istihdam oranları ve dış ticaretin durumu farklılaşır.

Gümrük Birliği'nin dinamik etkilerinin getirmiş olduğu, dinamik avantajlar ve dinamik dezavantajlar gibi iki ayrı etki grubu bulunmaktadır. Ülkeler Gümrük Birliği'ne dahil olurken bekledikleri asıl yarar, dinamik etkilerden oluşan faydalardır.

Gümrük birliklerinin en belirgin dinamik faydaları şu şekilde sıralanabilir;

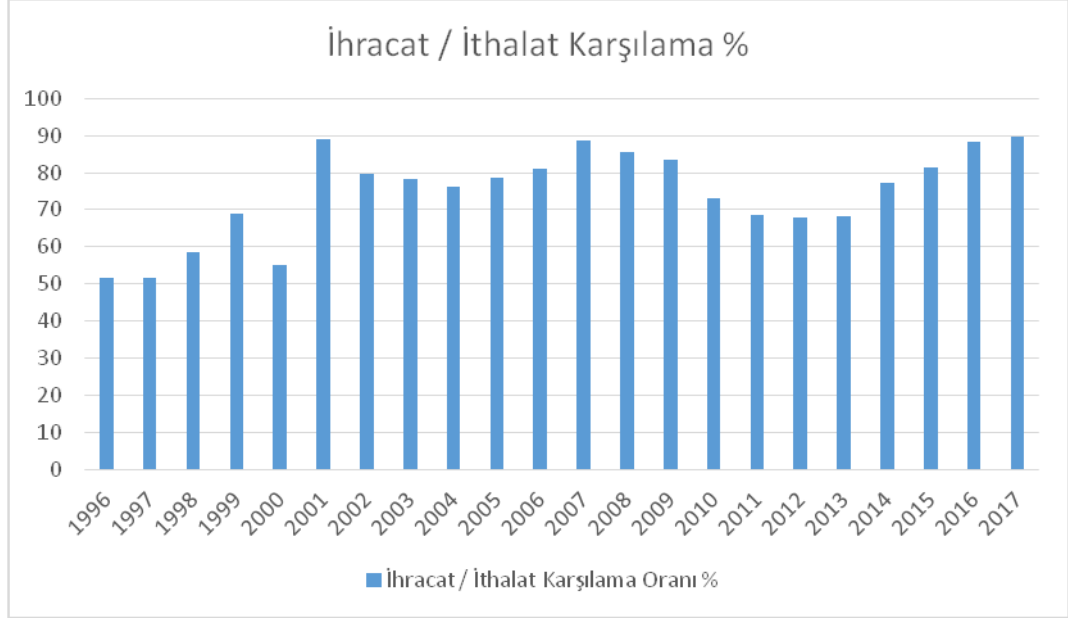
- Dış ticaretteki rekabetin artması,
- Ölçek ekonomilerinin yükselmesi,
- Döviz rezervlerinin artış göstermesi,
- Sanayileşmedeki hız kazanma ve teşviklerdeki artış.

Bu faydalarına karşı olarak gümrük birliklerinin dinamik dezavantajları, GB'ye üye devletler arasında gelişmişlik seviyelerinin değişiklik göstermesi durumunda, üretim faktörleri nispeten daha az gelişmiş üye devletlerden, gelişmiş üye devletlere kayarlar. Bu durumun başlıca sebebi, üretim faktörlerinin sağlayacağı faydaların gelişmiş ülkelerde daha yüksek olmasıdır.

4.3.3.1. Teknolojik İlerlemenin ve Rekabetin Yarattığı Etkiler

Teknolojik olarak rekabet edebilirliğin sağlanabilmesi için araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yenilikçiliğin (inovasyon) önemi büyüktür. Öyle ki, AB'nin üye ve potansiyel üye ülkelerdeki bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak için uyguladığı uyum politikalarında üzerinde durduğu öncelikler arasında AR-GE ve yenilikçilik önemli bir yer tutmaktadır. Yenilikçiliğe ve bilgiye yapılan yatırımın arttırılması öncelikli eylem alanlarından birisidir.

Dünya küresel düzeyde teknolojik ve yenilikçilik olarak artış gösteriyorsa bu durumda rekabet edebilirliğin tek koşulu bu hıza yetişmek ve hatta daha da hızlı olabilmektir. Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) 2016-2017 raporuna göre, Türkiye 2017 yılında rekabetçilik alanında 138 ülke arasında 2016 yılında bulunduğu 51. sıradan 55. sıraya gerilemiştir. İş dinamizmine göre 135 ülke arasında 72. sırada, inovasyon kapasitesi olarak ise 58. sırada yer almaktadır. Rapora göre Türkiye'nin diğer ülkelerden büyük ve ilerde olduğu kısım pazar büyüklüğüdür. AB'nin serbest dolaşım hakkı vermeden sadece Gümrük Birliği anlaşması yaptığı tek ülke olan Türkiye'nin AB ülkeleri tarafından büyük bir Pazar olarak görülmesi çok doğal fakat Türkiye yüksek teknoloji ve katma değerli ürünler üretmesi ile birlikte bu rüzgârı tersine döndürebilecek potansiyele sahiptir. 1996 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %51,6 iken bu oran 2017 yılında %89,8'e yükselmiştir.



Şekil 2. AB ve Türkiye Arasında İhracat / İthalat Karşılama Oranı (%), Kaynak: World Economic Forum, 2016-2017.

4.4. Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi

Türkiye'nin 1996 yılında imzalamış olduğu Gümrük Birliği anlaşmasından bu güne kadar geçen 22 yılda birçok değişiklikler yaşanmış olup ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik durumunun belirsizlik durumunun devam ediyor oluşu dolayısı ile Gümrük Birliği mevcut durumda Türkiye açısından sistematik sorunlar barındıran bir ortaklık ilişkisi durumuna gelmiştir.

Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ile Gümrük Birliği kapsamında karşılaşılan sistemik sorunlara çözüm bulunması ve AB ile tercihli ticari ve ekonomik ilişkilerin tarım, kamu alımları, hizmetler ve e-ticaret gibi yeni alanlara genişletilmesi amaçlanmaktadır.

Aynı zamanda Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanmış olan Gümrük Birliği anlaşması yalnızca endüstriyel ürünleri ve tarımsal işlenmiş ürünleri kapsamakta olup geleneksel tarım ürünleri, hizmetler ve ihaleler konu bulunmaktadır.

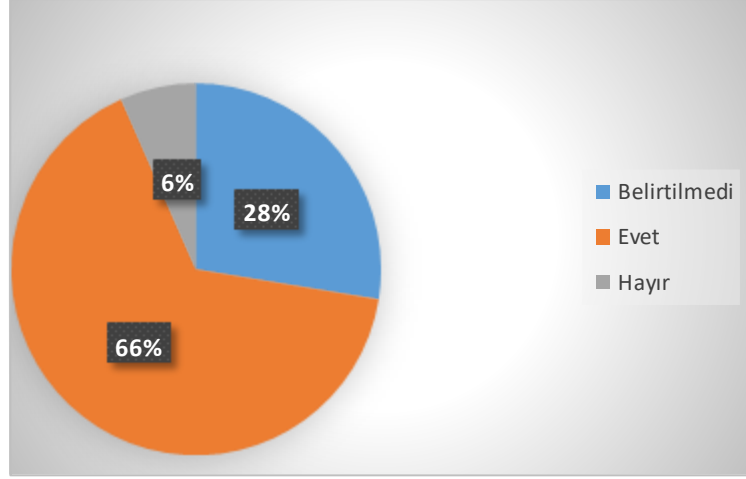
Türkiye'nin AB'ye tam üye olması bakışıyla hazırlanan GB, tahmin edilenden çok daha uzun bir süredir yürürlüktedir ve bu zaman içerisinde yaşanan değişikliklerle birlikte günümüzde fazlasıyla eksiklikleri bulunmaktadır.

Başbakan Binali Yıldırım tarafından, Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) Yüksek İstişare Toplantısı'nda yapılan açıklamada, Avrupa Birliği'ne yönelik olarak; "*Gümrük Birliği'ni yeniden gözden geçireceğiz, bu kadar seneden sonra sanayide durum ne, tarım ne, e-ticarette güncelleme yapılacak. Çünkü Gümrük Birliği'nde de maalesef bize madik attılar, mal ve hizmetler serbest olacaktı üstüne yattılar*" denilmiştir. AB'yi kastederek söylenmiş olan "Bize madik attılar" sözlerinin ardından Ekonomi Koordinasyon Kurulu'nda da Gümrük Birliği anlaşmasının güncellenmesi kapsamındaki çalışmaların hızlandırılması kararlaştırılmış ve AB Komisyonu da bu konuda yetkilendirilmiştir.

AB, son yıllarda imzalayarak uygulamaya başladığı üçüncü ülkelerle giderek sayıları artan Serbest Ticaret Anlaşmaları kapsamında bile tarım, hizmetler, kamu alımları gibi konularda üçüncü ülkelerle bile Türkiye ile olduğunda daha kapsamlı ticari ilişkiler sürdürmektedir (IKV, 2018).

Aşağıda yer alan hususlar İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) tarafından hazırlanan 291 numaralı raporda yer alan bilgilere göre hazırlanmıştır. İKV tarafından yapılan araştırmanın Gümrük Birliği'nin güncellenmesi ile ilgili bölümde öncelikle Türk sanayi piyasasının Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin ardından hizmet sektörünün de kapsama alınacak biçimde güncellenerek genişletilmesi konusundaki görüşleri alınmıştır.

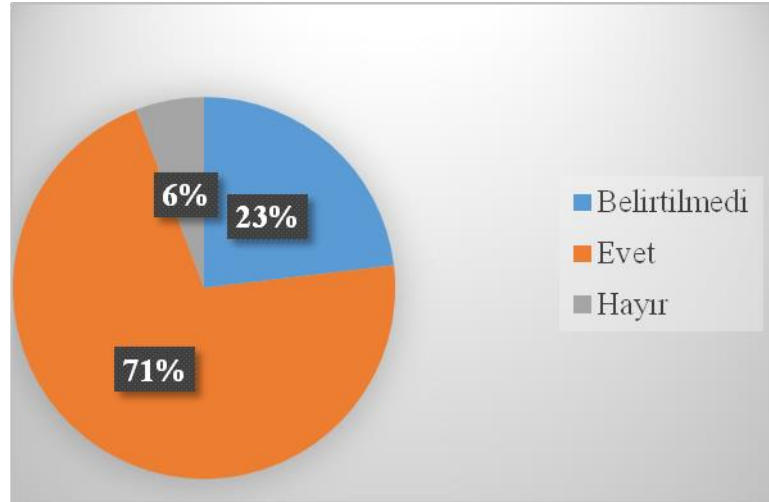
Alınan görüşlere göre, Türk sanayi piyasasının Gümrük Birliği'nin hizmet sektörünü kapsayacak şekilde güncellenerek genişletilmesi hususunda büyük ölçüde olumlu düşündüğünü vurgulamaktadır. Araştırmaya dahil olarak katılımcıların yüzde 65,8'i Gümrük Birliği'nin hizmet sektörüne genişletilmesini onayladıklarını vurgularken, bu güncellemeye karşı olarak görüş bildirenlerin oranı %6,6'dır.



Şekil 3. İş Dünyası'nın Hizmet Sektörünün Gümrük Birliği'ne Dahili Hususunda Anketi,

Kaynak: İKV 291 No'lu Rapor

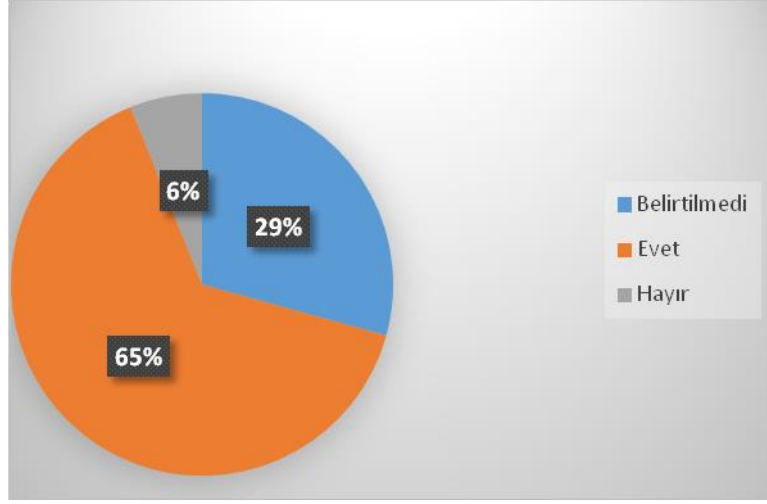
Sadece hizmet sektörü yetkililerle yapılan çalışmaların sonucu ise; evet diyenler %71 gibi çoğunluğu oluştururken, hayır hizmet sektörü Gümrük Birliği'nin güncellenmesi kapsamında olmasın diyenler %6 olarak kalmıştır.



Şekil 4. Hizmet Sektörü Temsilcilerinin Hizmet Sektörünün Gümrük Birliği'ne Dahili Hususunda Anketi

Kaynak: İKV 291 No'lu Rapor

Türk Sanayi Sektör temsilcileri ile yapılan anket çalışmasında temsilcilerin konuyu nasıl değerlendirdiklerine ve Gümrük Birliği'nin hizmetler sektörünü içine alacak şekilde genişletilmesi hususundaki oranlar ise aşağıdaki gibidir;



Şekil 5. Sanayi Sektör Temsilcilerinin Hizmet Sektörünün Gümrük Birliği'ne Dahili Hususunda Anketi

Kaynak: İKV 291 No'lu Rapor

4.5. Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye Katkıları

Gümrük Birliği'nin olumlu etkilerinin birçoğu kısa vadede belirginleşmemiştir ve ölçülenememiştir fakat uzun vadede anlaşılması ve daha net bir biçimde hissedilmesi öngörülmektedir. Bu nedenden dolayı da sürecin olumsuz tarafları kısa vadede daha fazla dikkat çekmiştir.

Artık günümüzde OKK'nın yürürlüğe girişinden 22 yıl sonra bazı olumlu etkileri gözlemlenmeye başlanmıştır. Bu katkılardan bazıları şu şekildedir;

- Gümrük tarifelerinin Avrupa Birliği'ne karşı yapılan dış ticaretlerde tamamen kaldırılması, hem üreticilerimizi hem de ihracatçılarımızı AB ve diğer üçüncü ülke firmaları ile kıyasıya bir rekabete sokmuş ve üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulanması firmalarımızın daha düşük maliyetlerle hammadde teminini sağlamıştır (Damlacı, 2014).
- Türkiye'nin sanayisinin yeniden yapılanmasında, üreticilerin global değer zincirlerine entegre olmasında, üretim vizyonunun değişmesinde ve ülkemiz ihracatının ürün çeşitliliğinin değişmesinde önemli bir birleştirici rol oynamıştır (Damlacı, 2014).
- Devlet mekanizmalarına yeni bir anlayıp ve çalışma vizyonu kazandırmış ve aynı zamanda kurumsal altyapının gelişimine katkı sağlamıştır (Damlacı, 2014).

- Artan ithal mallarının çeşitliliği nedeni ile tüketiciye daha fazla çeşit ve kaliteli ürün daha ucuza sunulmaya başlanmıştır (Damlacı, 2014).

Artan ürün çeşitliliğini kısmen de olsa yıllara göre ithalat rakamlarından anlayabiliriz. Bu istatistiklere tablo 5 üzerinde bakıldığında 2009 yılında 56.6 milyar dolar olan AB ülkeleri ile olan dış ticarete toplam ithalat rakamı, 2017 yılında 85.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artışın içerisinde AB ile yapılan Gümrük Birliği anlaşmasının ne kadar etkili olduğu net olarak anlaşılmamaktadır. Nedeni ise 2009-2017 yılları arasında neredeyse tüm ülke gruplarındaki ithalat ve ihracatta artış yaşanmıştır (Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6). Bu artışların altında yatan nedenler ekonomik olarak net bir biçimde tespit edilemese de Gümrük Birliği'nin yaratmış olduğu statik etkilerin katkısı bulunmaktadır.

SONUÇ

Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Antlaşması ile AB ile GB'yi de içeren dört tür serbest dolaşım (mal, hizmet, emek ve sermaye) esasına dayanan bir Ortak Pazar kurmayı ve tam üyeliyi hedeflemiştir. 1970 Yılındaki Katma Protokol ile 12 ile 22 yıllık bir süreçte gümrük vergilerini kaldırmayı taahhüt ederken, AB tarafı Türkiye'den yapacağı sanayi malları ithalatı için gümrük vergilerini tamamen kaldırmıştır. Türkiye ise bu süreci 6 Mart 1995 tarihinde, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile tamamlayabilmiştir. Böylece, Türkiye ile AB üyesi ülkeler aralarında bir ekonomik bütünleşme modeli olan GB'ni kurmuşlardır. Bu karar göre Türkiye, AB'nin içerisindeki GB'ne dahil olmuştur. GB'nin işleyişi ile ilgili konular ve kararlar Ortaklık Konseyi ve GB Ortaklık Komitesi tarafından alınmaktadır. Türkiye, AB'ye tam üye olmak isteyen bir ülke olduğu için bir yandan da AB norm ve standartlarına, müktesebatına ve tüm diğer kurallara yasal değişiklikler yapmak yoluyla uyum sağlamak ve bu yasal değişiklikleri uygulamaya geçirmek durumunda kalmaktadır.

Bu nedenle, Türkiye GB'nin işleyişi ile doğrudan ilişkili alanlarda oluşturacağı kendi mevzuatını, GB kararının yani 1/95 sayılı OKK, 54. maddesinde de belirtildiği gibi, kendi mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlaştırmaya gayret etmiştir. İşleyiş ile ilişkili alanlar olarak, Türkiye'nin izlediği dış ticaret politikası, üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibariyle ticari boyutu olan anlaşmalar, sanayi malları ticaretindeki kısıtlayıcı prosedürlerin kaldırılması ile ilgili mevzuat, rekabet, sınai ve mülkiyet hukuku ile gümrük mevzuatıdır. Türkiye, GB'nin işleyişini sağlamak amacıyla ve mevcut işleyiş bozmamak kaydıyla mevzuat değişikliği yapabilmektedir. Fakat, AB'nin hedeflerine uygun hareket etme ve buna göre mevzuat belirleme gibi kısıtlardan dolayı Türkiye'nin GB konusunda kendi yasalarını oluşturma konusunda hareket alanı oldukça daralmıştır (Akman, 2017, s. 299).

GB'nin Türkiye açısından ekonomik getirilerinin yanı sıra politik getirileri de olmuştur. Türkiye uluslararası ticareti konusunda hakkında alınacak kararlar konusunda karar mekanizmasında bulunmadığı bir Birliğe bazı haklarını devretmiş bulunmaktadır. Katma Protokol'e göre mal, emek, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının yanı sıra mali yardımlar verilmesi de söz

konusuydu, fakat, sadece sanayi mallarının serbest dolaşımı konusu gerçekleştirilmiş diğer konular gündem dışı bırakılmıştır (Azer, 2016, s. 146).

GB Türkiye'nin ekonomisine olumlu yönde katkı sağladığı görüşlerini savunanların ise bazı gerekçeleri şu şekildedir;

- Gümrük Birliği'nin tamamlanması için öngörölmüş olan 22 yıllık süreyi çok iyi kullanabildiğimizi ve sanayiimizin rekabet gücünü artırmak için gerekli düzenlemeleri gereğince yerine getirdiğimizi söylemek zordur. Ancak, Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesinden sonra dahi, gerekli yapısal değişikliklerini ve teknik düzenlemelerini yapabilen, başta otomotiv olmak üzere bazı sektörlerin GB'nin yarattığı imkanlardan ziyadesiyle faydalanmaya başladıkları görölmektedir (Doğan, 2004).
- GB, Türk sanayiinin ulusal ve uluslararası düzeyde üretim kalitesini nihai tüketicinin maksimum faydasını ön koşul olarak ele alıp yükseltmesi, böylece rekabet kapasitesini artırması yönünde gerekli çalışmalara bir çerçeve oluşturmuştur. Bu yönde gerek kamu düzeyinde ilgili kuruluşlara gerek Türk sanayicisine, çalışmalara bir an önce başlamaları yönünde ivme kazandırmış, üretim kalitesi ve tüketici memnuniyetinin marjinal karın temel belirleyicisi olduğu yönünde zihniyet değişikliğine neden olmuştur (Uyanusta, 2004).

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine olan etkilerinin aslında Türkiye ekonomisine zarar verdiğini düşünenlerin böyle düşünme nedenlerinden bazıları şunlardır;

- Türkiye AB'ye üye olmaksızın GB'ne dahil olan ilk ve tek ülkedir. GB Türkiye ekonomisine her ne kadar bazı alanlarda ekonomik bütünleşme (entegrasyon) anlamında yararlar sağlasa da AB'nin GB sürecinde taahhüt ettiği 2 milyar 5 milyon Euro'luk yardımı yapmadığı, yine Türkiye GB sürecinde AB ile dış ticaretinde gümrük ve fon gelirlerinden yılda ortalama 2 milyar 6 milyon dolara ulaşan yıllık gelir kaybına uğradığı anlaşılmaktadır.
- Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği GB kararı sonrasında başlangıçta, ithalatta büyük artışlar gözlenmesine karşın ihracattaki payının değişmediği görölmektedir (Ege, 1998, s. 76).

- Türkiye'nin rekabet gücü yüksek bazı sektörlerinde GB'nin olumsuz etkileri olmuştur. Özellikle otomotiv, ilaç ve kimya, imalat sanayi gibi sektörler GB'den olumsuz etkilenmiştir.
- Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerini ve dolaylı yoldan ekonomisine etki etme hakkını AB'ye verildi.
- Türkiye, OKK'da yer alan özellikle 16. ve 55. Maddelerde yer aldığı üzere hiçbir ön koşul olmaksızın AB'nin üye olmayan bir üçüncü ülke ile imzalamış olduğu tüm anlaşmaları kabul etti.
- Türkiye GB'ne katılarak, AB'nin bilgisi ve onayı olmaksızın herhangi bir AB üyesi olmayan ülke ile anlaşma yapmamayı kabul etti. Aksi takdirde AB, 56. maddede bulunduğu üzere müdahale ve bu anlaşmayı iptal etme hakkına sahip.
- Türkiye, GB'ne katılarak, şartsız olarak GB adına yapılan yeni yasalara paralel yasaları uygulamayı kabul etti (8. madde).
- Türkiye, GB'ne üye olmakla birlikte Avrupa mallarına kendi pazarını açmış oldu. Türkiye'nin yerli mallarındaki üretim kabiliyeti ve yüksek maliyetler gibi nedenlerden dolayı farklılıklar oluşarak rekabet etmesinde sorunlar yaşattı. Avrupa malları, herhangi bir gümrük tarifesine tabi tutulmadan olmadan Türkiye'ye giriş yapabildi ve günümüze kadar böyle süregelen durumda yaşanan 22 yıl, AB'ye üye olmadan GB'ne katılan ilk ülke olduğumuz için Türkiye ekonomisine zarar verdi.
- GB Türkiye'nin refah seviyesini artırmadı, aksine azalttı. Türkiye'nin ekonomik büyümesine herhangi bir katkı sunmadı. Girildiği günden bu yana yılda Türkiye, AB ülkeleri ile yapmış olduğu ticarete yaklaşık olarak 350 milyar \$ zarara uğradı (Altundal, 2008).

2018 yılının içerisinde olduğumuz bu günlerde küreselleşmenin getirdiği bazı etkileri ve sonuçları net olarak gözlemleyebiliyoruz. Artık ülkeler, Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük teorisinin uzağında kalmış ve birçoğu kendisini koruyabilmek adına çeşitli önlemler almaktadırlar. Bu önlemlerden birisi de bütünleşmeler yani birleşme ve bütünleşmelerdir. AB'de bu bütünleşmelerin şu anki en gelişmiş şeklidir. Türkiye olarak bizim dâhil olduğumuz birlik ise GB'dir. Oluşturulan bütünleşmeler sonucunda ülkelerin

çıkarları doğrultusunda ticarete ve ekonomik faaliyetlere çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bazı ülkeler gümrük tarifeleri veya kotalar üzerinden ekonomik çıkar elde etmeye çalışırken bazı ülkeler ise çeşitli teşvik ve hibeler yöntemi ile ekonomik çıkarlar elde etmeye çalışmaktadır.

GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin olumlu mu olumsuz mu olduğu konusunda çok net olarak tespit yapabilmek mümkün değildir. Sürekli olarak değişen ve değişken bir yapıya sahip aynı zamanda çok fazla veriye ihtiyaç duyan ve uluslararası konjonktüre göre de değişmekte olan bir durum söz konusudur. Örneğin döviz kurlarındaki artışlar ve düşüşler bile ithalat ve ihracat rakamlarını etkilemekte ve aynı zamanda 1996 yılı ile yani Türkiye'nin AB ile GB'ne katıldığı yıl ile bu günü kıyasladığımızda artan yaklaşık olarak 20 milyon kişilik bir nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına yapılan ithal ürünler dahi bu istatistiklerde karışıklıklara neden olmaktadır. Bunun yanında sürekli olarak değişen politikalar, teknolojiler, üretim yöntemleri, alternatif malzemeler, verimlilik yöntemleri gibi etkenler de gelen verilerde farklılık oluşturmaktadır.

Türkiye, AB'ye üye olmadan GB'ne üye olan ilk devlettir. Tam üye olmadan GB'ni bu şekliyle devam ettirmek çok anlamlı değildir. Bazı malların serbest dolaşabildiği fakat diğer bazı malların serbest dolaşamadığı, yine bazı mallar serbest dolaşırken bu malları pazarlayacak veya satacak kişilerin serbest dolaşamaması gibi durumlar GB hakkında olumsuz görüşlere neden olmaktadır. Olumsuz görüşlerin asıl nedeni, ilk etapta bakıldığında, AB ülkelerinin Türkiye pazarına mallarını GB sayesinde serbestçe sokarak dolaşıma ve satışa açabileceği bir pazar yeri oluşturmak isteğidir. Bunun yanı sıra AB ülkesi dışındaki üçüncü ülkeler ile Türkiye'nin kendi adına anlaşmalar yapamıyor oluşu da uluslararası ticarete olumsuz olarak etki oluşturmaktadır.

Statik olarak kısa vadeli etkiler incelendiğinde, GB'nin statik etkilerinden kaynaklanan refah artışı belirsizdir. Statik etkiler araştırılırken ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri de dahil olmak üzere tüketime olan etkileri ve ticaret hadlerine olan etkileri araştırılmıştır. Fakat statik etkilerin Türkiye'nin aleyhine işlemediği ortaya çıkmaktadır. Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5 verilerine bakıldığında GB'nin statik etkilerinden olumlu olan ticaret yaratıcı etkinin yerine geldiği, ihracat rakamlarının sürekli bir artış gösterdiği, ithalat rakamlarının da dengeli bir

dalgalanma durumunda olduğu gör÷lmektedir. Türkiye'nin GB'ye dahil olmadan önceki yıl olan 1995 yılında 12 milyar 232 milyon \$ olan AB üyesi ÷lkeler ile olan ihracatı 2017 yılında 73 milyar 906 milyon \$'a yükselmiştir. Türkiye'nin GB'ye dahil olmadan önceki yıl olan 1995 yılında 35 milyar 709 milyon \$ olan AB üyesi ÷lkeler ile olan ithalatı ise 2017 yılında 85 milyar 209 milyon \$'a yükselmiştir. Buna göre, aradan geçen 22 yılda yıllık olarak yaklaşık 61 milyar \$ ihracat artışı ve 50 milyar \$ ithalat artışı gerçekleşmiştir. Bu da AB ile yapılan ihracatın ithalatı karşılama oranının azaldığını göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin lehinedir. GB'nin olumsuz etkilerinde ticaret saptırıcı etkisi açısından bakıldığında ise Türkiye'nin ticaretinde bir sapma olmadığı tablolar üzerinde net olarak gör÷lebilmektedir.

Dinamik olarak incelendiğinde ise, GB'nin dinamik etkilerinin de lehimizde olduğu veya devam etmesi ve yenilenmesi halinde olacağı görüşü savunulabilir. Bu şekilde savunulmasının nedeni ise, rekabet, teknoloji, ölçek ekonomisi gibi etkenler incelendiğinde bu etkenlerin Türkiye için önümüzdeki yıllarda yüksek teknoloji ürünleri ihracatı alanında bir fırsat yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyel ancak Türkiye'nin bu dinamik etkileri hızlıca lehine çevirebilmesi adına, uluslararası rekabeti önemseyerek, teknoloji ve eğitimi de fazlası ile ön plana alarak, yüksek teknoloji ile üretim yapabilen yüksek teknoloji katma değerli ürün üretimi konusunda atak yapması sayesinde olacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin genel olarak GB kararı ile AB'nin pazarı haline geldiği ve kendine yeterli olarak yapmış olduğu üretimleri büyük ölçüde ithal ürünlere kaydırıldığı yönündeki olumsuz görüşlere ve eleştirilere rağmen ÷lkemizdeki 2017 yılındaki en büyük ve en fazla ihracat yapan firmalara bakıldığında neredeyse yedi tanesinin yabancı firma olduğu, ÷lkemizdeki ucuz işgücü ve hammaddeyi kullanarak üretim maliyetlerini düşürdükleri ve ucuz işgücü gibi avantajlardan faydalanılarak ürettikleri ürünlerini yine ağırlıklı olarak AB'ye ihraç ettikleri gör÷lmektedir. Yani, Renault, Mercedes, Fiat ve Bosch gibi AB şirketlerinin GB'den büyük oranda yarar sağladığı gör÷lmektedir. Böylelikle AB ÷lkeleri herhangi bir vergi ödemediği nispeten daha ucuz olan ve Türkiye'de üretilen ürünleri almakta veya kendi ÷lkelerindeki üretimi ucuz maliyetlerden dolayı Türkiye'ye kaydırmaktadır. Aslında bu durum, Türkiye'nin istihdam artışı

sağlaması ve teknolojik açıdan know-how elde etmesi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu durumun, olumsuz olarak değerlendirilebilecek tarafları ise ülkemizin katma değerli ve orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünleri üretmeye başlaması ile birlikte daha da başarılı hale gelebileceği söylenebilir.

Tüm tarihsel süreç incelendikten ve tüm veriler incelendiğinde görüleceği üzere GB kararı Türkiye'yi AB tam üyeliğine hazırlaması konusunda başarılı bulunmaktadır. Gerçi, mevcut hali ile Türkiye'nin bazı sektörlerde hem üretime sekte vurduğu, hem de ülkenin AB açısından büyük bir pazar haline getirilmesinde önemli rol oynamış olduğu eleştirileri yapılsa da genelde GB'nin güncellenmesi ile malların serbest dolaşımı kapsamında tüm sanayi, hizmet ve tarım ürünlerinde de uygulanmaya başlanmasının ardından GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri daha olumlu hale gelebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akman, M. S. (2017). Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği İlişkisi ve Ortak Dış Ticaret Politikası. Akçay, B. / Akgül Açıkmeşe, S. (Ed.), *Türkiye-Yarım Asrın Ardından Avrupa Birliği İlişkileri* içinde (s. 283-307). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Altundal. İ. (2008). *Avrupa Birliği'nin Türkiye Makro Ekonomisi Üzerine Olumlu ve Olumsuz Etkileri*. Ankara: İsmat Matbaacılık.
- Arıkan, H. (2005). Entegrasyon Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi ve Genişlemesi. H. Arıkan (Ed.), *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri* içinde (s. 13-36). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Atamer, D. (2003). *Ekonomik Entegrasyon Politikalarının Dinamik Etkileri, Türkiye'nin Entegrasyon Perspektifi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Azer, Ö.A. (2016). *Anlarda Gizli Kalan Bir Aydının Portresi: Erol MANİSALI*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Balkır, C. (2010). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Bilici, N. (2012). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Birand, M. A. (1985). *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Canbolat, S. İ. (2002). *Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi Ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Çınar, S. (2004). *Gümrük Birliği Teorisi*. Atatürk Ün. İ.İ.B.F. Dergisi, 18(5), 1-2.
- Çimen, A. (1996). *Gümrük Birliği ve Avrupa topluluğu Türkiye İlişkileri*. Ankara: Adil.
- Damlacı, C. (2014). Yeni Nesil Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye - AB Gümrük Birliği İlişkisine Etkisi. Belgin Akçay (Ed.), *Türkiye - AB İlişkileri: Yeni Gündem*. Ankara: Seçkin.

- Dartan, M. (2002). *Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği: Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*. İstanbul: Elif.
- Dura, C. ve Atik, H. (2003). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ege, A. (1998). *Ekonomik Yönden Bölgeselleşme*. İstanbul: İKV Yayınları.
- Ekdi, B. (2003). *Gümrük Birliği Çerçevesinde Damping ve Yıkıcı Fiyat Uygulamaları*. Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- Ekin, N. (1998). *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*. İstanbul Ticaret Odası Yayını, No:1996-32. İstanbul.
- Erçin, E. (2002). *Avrupa Birliği Genişleme Süreci Ve Türkiye*. No:170, İstanbul: İKV Yayınları.
- Erdal, G. (2002). *Türkiye AB Gümrük Birliği-Görüşler Değerlendirmeler.*, İstanbul: TURKAB Yayını.
- Erlat, G. (1980). *İktisadi Birleşmelerin Dış Ticaret Etkileri: Ticaret Yaratma ve Ticaret Saptırmanın Ex Ante Ölçülmesi Üzerine Bir Deneme*, No:136, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.
- Ertürk, E. (1998). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Alfa-Aktüel Yayınları.
- Güran, N. (2002). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Halıcıoğlu, F. (1996). *Ekonomik Entegrasyonların Etkileri Ve Ölçme Yöntemleri: Türkiye-Avrupa Birliği Ve Alternatifleri İçin Uygulamalar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İKV, (2018). 219 Nolu Rapor. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=4&id=40 / (10.10.2018)
- İKV, (2018). Gümrük Birliği. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=4&id=38 / (28.11.2018)
- İktisadi Kalkınma Vakfı, (2001). *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası ve Türkiye'nin Uyumu*, Hazırlayan: Stefaan Hermans, Editör: Hürrem Cansevdi, İstanbul.

- Kabaalioğlu, H. (1996). *A'dan Z'ye Gmrk Birliği*. İstanbul: Toprakbank Yayınları.
- Kabakdelen, A. (2003). *Ekonomik Entegrasyon Hareketleri Çerçevesinde Türkiye- Avrupa Birliği Bütünleşmesi ve Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kakıcı, A. (2006). *Avrupa Birliği'nde Gmrk Birliği ve Türkiye Uygulaması, Türkiye'ye Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karluk, R. (2005). *Avrupa Birliği Ve Türkiye*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Karluk, R. (1999). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kılıç, R. (2014). *Türkiye-AB ilişkileri Ve Gmrk Birliği*. Ankara: Hakan Basım Yayın Dağıtım.
- Kırdar, D. (2005). *Gmrk Birliğinin Türkiye Ekonomisi zerindeki Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- KOSGEB (1995). *Avrupa Birliği İle Gmrk Birliği Ve Küçük Ve Orta Boy İşletmeler*
- Kutlu, R. (2003). *Gmrk Birliğinin Türk Dış Ticareti zerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükahmetoğlu O. Çeştepe H. ve Tylyoğlu ř. (Eds.), *Ekonomik Entegrasyon, Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*. Ekin Yayınevi, 2005.
- Mikic, M. (1998). *International Trade*. London: Macmillan Press.
- Nart, E. Ç. (2010). *Gmrk Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti zerine Etkileri: Panel veri analizi*. *Journal of Yasar University*. 17(5), 2874-2885.
- Orhan, O.Z. (1996). *Gmrk Birliği Sürecinde Türk Otomotiv Sanayinin Rekabet Gücü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- nder, . (1999). *Küreselleşmenin Dolaşımları*. Ankara: TMMOB Yayınları.

- Özcüre, G. (2016). *Avrupa Birliği Türkiye Müzakere Sürecinde Sosyal Politika ve İstihdam*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özcüre, G. (2014). *Avrupa Birliği'nin İstihdam ve Sosyal Politikası*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özcüre, G. (2010). *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası ve Türkiye*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özcüre, G. (2002). *Avrupa Birliği'nde Türk İşgücünün Serbest Dolaşımı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, M. (1995). *T.C.M.B. Avrupa Birliği El Kitabı*. Ankara.
- Parasız, İlker. (1999). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Seki, İ. (2005). *Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Net İhracatı Üzerine Etkileri, 1985- 2003*. VIII. İktisat Öğrencileri Kongresi, İzmir.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası İktisat* (14. Baskı). İstanbul: Gizem Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (15. baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Soğuk, H. (2003). *Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No: 137.
- Şahin, S. (2016). *Türkiye'nin 1982:01-2015:02 Dönemi Ticaret Bilançosu ve Gayri Safi (brüt) Değişim Dış Ticaret Hadleri İlişkisi*, *Journal of International Trade, Finance and Logistics* (Cilt:1). S.1, s. 23-36.
- Temiz, D., "Gümrük birliği ile birlikte Türkiye'nin dış ticaretinde yapısal değişimler oldu mu?", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, S. 8, s. 115-138.
- Uyar, S., "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", *Dış Ticaret Dergisi*, S. 20, s. 43-51.
- Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue* (1th Ed.). London: Stevens & Sons Ltd, Carnegie Endowment for International Peace.
- Yalçınkaya, M.H. (1997). *Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği Sürecinde Türk Sanayinin Rekabet Gücü*. Yönetim ve Ekomomi Dergisi, 3, 14-15.

Yıldız, K. ve Düzgören, K. (2002). *AB Yolunda Türkiye*. İstanbul: Avcı Ofset.

Yılmaz, A. (2012). *AB Gümrük Birliğine Üyeliğin Türkiye Ekonomisine Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı-Soyadı	Osman ÖZKOÇ
Doğum Yeri-Tarihi	SAMSUN-1981
EĞİTİM DURUMU	
Lisans Öğrenimi	2008- Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme Bölümü
Yüksek Lisans	
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	Kalıp Tasarımı Eğitim Merkezi (AB) – Proje Koordinatörü TÜBİTAK 1601- Proje Koordinatörü
Çalıştığı Kurumlar	2017-: Samsun Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici A.Ş. 2014-2017: Fikir Proje Ofisi (Feedola) 2013-2014: Girişim Eğitim ve Danışmanlık Ltd. Şti. 2012-2013: Corporate Governance And Sustainability Center 2005-2012: Serbest Meslek
İLETİŞİM	
E-Posta Adresi	osmanozkoc@gmail.com
TARİH	10.01.2019